

**UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE
RÍMSKOKATOLÍCKA CYRILOMETODSKÁ
BOHOSLOVECKÁ FAKULTA**

PASTORÁLNA STAROSTLIVOSŤ O STARÝCH ĽUDÍ

Diplomová práca

2014

Ján Jakubovič, CM

**UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE
RÍMSKOKATOLÍCKA CYRILOMETODSKÁ
BOHOSLOVECKÁ FAKULTA**

**PASTORÁLNA STAROSTLIVOSŤ O STARÝCH ĽUDÍ
Diplomová práca**

**Študijný program: Katolícka teológia
Študijný odbor: 6161 Katolícka teológia
Katedra: Katedra pastorálnej teológie
Školiteľ: Mgr. Daniel Ižold**

Bratislava 2014

Ján Jakubovič, CM

Univerzita Komenského v Bratislave
Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Meno a priezvisko študenta: Ján Jakubovič
Študijný program: katolícka teológia (Jednoodborové štúdium, magisterský I.II. st., denná forma)
Študijný odbor: 2.1.13. katolícka teológia
Typ záverečnej práce: diplomová práca
Jazyk záverečnej práce: slovenský

Názov: Pastorálna starostlivosť o starých ľudí / *Pastoral Care of the Elderly*

Cieľ: Poukázanie na problém starnutia populácie a zamyslenie sa nad opodstatnenosťou a naliehavosťou pastorálnej starostlivosti o túto vekovú kategóriu.

Školiteľ: Mgr. Daniel Ižold
Oddelenie: RKCMBF.Pa.BA - Katedra pastorálnej teológie, Bratislava
RKCMBF vedúci katedry: doc. ThDr. Marian Šuráb, PhD.

Dátum zadania: 09.11.2012

Dátum schválenia: 13.11.2012

doc. ThDr. Marian Šuráb, PhD.
vedúci katedry

študent

školiteľ

Čestné prehlásenie

Dolu podpísaný Ján Jakubovič čestne prehlasujem, že diplomovú prácu s názvom Pastorálna starostlivosť o starých ľudí som písal sám. Všetky bibliografické a iné pramene, ktoré som použil pri vypracovaní danej témy, som uviedol v zozname použitej literatúry.

V Bratislave dňa 27.3.2014

.....

podpis

Pod'akovanie

Chcel by som na tomto mieste poďakovať Mons. Mgr. Danielovi Ižoldovi, rektorovi kňazského seminára v Bratislave, ktorý mi svojimi odbornými radami, pomocou pri hľadaní základnej bibliografie aj trpezlivým a osobným prístupom počas vyše jedného roka, pomohol spracovať danú problematiku do finálnej verzie.

Abstrakt

JAKUBOVIČ, J. *Pastorálna starostlivosť o starých ľudí (Diplomová práca)*. Univerzita Komenského v Bratislave. Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta. Katedra pastorálnej teológie. Školiteľ: Mgr. Daniel Ižold, 2014. 78 s.

Cieľom tejto práce je poukázať na opodstatnenosť pastoračnej starostlivosti o starých ľudí. Nad touto problematikou sa pozastavujeme z dôvodu starnutia populácie, ako aj z dôvodu slabšieho záujmu v prostredí pastorálnej teológie o túto vekovú kategóriu. Pokúsime sa upozorniť, prečo je potrebné zaoberať sa aj touto vekovou skupinou, ktorá je stále početnejšia a poukážeme na prínos tejto cieľovej skupiny pre pastoráciu.

Kľúčové slová: Staroba. Farnosť. Pastorácia. Opodstatnenosť. Prínos.

Resumen

JAKUBOVIČ, J. *La atención pastoral a la gente mayor* (tesina). Universidad Comenius de Bratislava. Facultad Católica Romana de Teología. Departamento de Teología Pastoral. Supervisor: Mons. Daniel Izold. 2014. 78 p.

El objetivo de este trabajo es justificar la atención pastoral de los ancianos. Nos fijamos en este tema debido al envejecimiento de la población y debido al menor interés en la teología pastoral en este grupo de edad. Vamos a tratar de señalar por qué es necesario prestar mucha atención a este grupo de personas mayores cada vez más numeroso y señalar los beneficios de ellos en el proceso pastoral.

Palabras clave: Vejez. Justificación. Pastoral. Parroquia. Beneficios.

Obsah

Obsah	7
1 Dôvody pre pastoračnú starostlivosť o starých ľuďí	10
1.1. Starnutie populácie	12
1.1.1 Demografická situácia vo svete	13
1.1.2 Demografická situácia na Slovensku.....	15
1.2 Podceňovanie obdobia staroby	17
1.3 Príprava na smrť	19
1.4 Nedostatočný záujem o túto tému.....	22
2 Staroba – prednosti a úskalia tohto obdobia	24
2.1 Samota	25
2.2 Strata zmyslu života.....	28
2.3 Svedectvo života a zmysel pre pravé hodnoty.....	31
2.4 Zmysel pre odpustenie	34
3 Potreba katechézy pre starých ľuďí	37
3.1 Potreba lepšie spoznať Krista	38
3.2 Katechizácia v oblasti právd viery.....	40
3.3 Katechizácia v oblasti sviatosti.....	41
3.3.1 Sviatosť pokánia – uzdravujúca sviatosť	41
3.3.1.1 Generálna spoveď.....	44
3.3.2 Eucharistické slávenie	46
3.3.3 Sviatosť pomazania nemocných.....	49
4 Aspekty prínosu starých ľuďí pre farskú pastoráciu	52
4.1 Zapájanie sa do modlitieb za farnosť.....	53
4.2 Prijatie utrpenia a obetovania ho za druhých.....	56
4.3 Ohlasovaní evanjelia pre svojich vrstovníkov	59
4.4 Diakonia starých pre starých.....	61
Záver	65
Použitá literatúra	67

Úvod

„Dar života, hoci je poznačený námahou a bolesťou, je priveľmi krásny a cenný, než aby sme z neho mohli byť unavení.“¹ Tieto slová použil pápež Ján Pavol II. v úvode listu pre starých ľudí. Obdobie staroby so sebou prináša mnohé strasti. Ide o stratu fyzických ako aj psychických síl, častokrát je spojené so stratou životného partnera, či pocitom osamelosti, no napriek tomu aj toto obdobie má čo ponúknuť pre život človeka. Pápež hovorí, že život je príliš krásny a cenný. Častokrát je však život preniknutý strachom či smútkom a človek nedokáže vidieť to krásne, čo mu prináša každé obdobie života. Táto diplomová práca si nestanovuje za svoj cieľ preskúmať charakterové črty, alebo sociologické postoje v tomto období. Skôr sa chce upriamiť na postoj starého človeka k duchovnému životu.

Florenskij tvrdí, že zmyslom duchovného života je stať sa krásnymi a nie iba dobrými. Askéza nevytvára iba dobrého človeka, ale taktiež krásneho človeka a charakteristickým rysom svätých - ešte pred dobrotou, ktorá v určitom zmysle môže byť prítomná aj u pohanov - je duchovná krása vyžarujúca z osoby a ona je oslepujúca i neprístupná pre hrubého a telesne založeného človeka.²

Obdobie staroby je posiate askézou. Človek sa postupne vzdáva toho, o čo sa celý život usiloval a práve staroba preverí hodnoty, na ktorých staval svoj život. V prvej kapitole poukážeme na dôvody, ktoré nás viedli k zaoberaniu sa touto témou. Prítomnosť starých ľudí v našej dobe sa bude postupne zväčšovať, ako o tom hovoria aj demografické prognózy. Preto je potrebné aj z hľadiska pastorálnej teológie zaoberať sa týmto javom a klásť si otázky o opodstatnenosti venovaní sa tejto skupine, ktorá svoj život na tejto planéte pomaly končí.

Druhým silným podnetom pre spracovanie tejto témy bol slabší záujem o túto skupinu v oblasti pastorácie.

V druhej kapitole sa budeme snažiť poukázať na vlastnosti, ktorými sa vyznačuje toto obdobie života. Uvediem niekoľko záporných, ale aj pozitívnych kvalít. Poznatky,

1 JÁN PAVOL II. *List starším ľuďom*. [online]. [cit. 16.3.2014]. Dostupné na internete:

<http://kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/list-starsim-ludom-1999>

2 RUPNIK, M. I. *Krása jako východisko*. In: ŠPIDLÍK, T. RUPNIK, M. I. CAMPATELLI, M. TENACE, M. ŽUST, M. *Nové cesty pastorální teologie – Krása jako východisko*. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma s.r.o., 2008, s. 576.

vďaka ktorým sa nám rozšíri pohľad na toto obdobie, použijeme ako podklad pre ďalšie vzdelávanie sa seniorov v oblasti viery a ponúkneme aj konkrétne oblasti, v ktorých by sa práve ľudia na starobnom dôchodku mohli angažovať. Poukážeme v čom by mohli byť prínosom pre farnosť, v ktorej sa nachádzajú.

Kedy vlastne začína obdobie staroby? A. Deeken konštatuje: Jeden z najzaujímavejších objavov novej gerontológie je, že každý človek žije naraz tri rozličné veky: chronologický vek, ktorý je určený počtom rokov, ktoré prežil, biologický vek, ktorý je určený kondíciou a stavom jeho tela a - konečne - psychologický vek, ktorý sa meria podľa toho, nakoľko sa kto cíti starým a ako pracuje. Pre osobu, ktorá starne, je veľmi dôležité, aby sa vyhýbala úzkemu fatalistickému názoru, že náš vek určuje kalendár, to jest, že chronologický vek je normou, podľa ktorej by sme sa mali cítiť a konať.³

Ako už bolo uvedené, cieľovou skupinou tejto práce je starnúce obyvateľstvo. Eva Drlíková takto definuje tento proces: „Starnutie je pomalý a plynulý proces, v priebehu ktorého dochádza k zmenám v organizme i v psychike. Jeho priebeh je nerovnomerný a individuálne veľmi rozdielny. Sú oblasti, ktoré sú postihnuté skôr (zmyslové orgány), iné neskôr (rozumové schopnosti). Niektorí ľudia dlho odolávajú starnutiu, iní starnú rýchlejšie. Starnutie u žien sa začína skôr a trvá dlhšie ako u mužov. Vzhľadom na nerovnomerný priebeh starnutia a veľké rozdiely medzi jednotlivcami nie je možné presne vymedziť obdobie staroby ani jeho jednotlivé fázy.“⁴ Z dôvodu nemožnosti presného vymedzenia obdobia staroby si naša práca berie za cieľovú skupinu ľudí, ktorých dolnou hranicou života bude práve dôchodkový vek. Zároveň upozorňujeme, že cieľom tejto práce nie sú starí ľudia v poslednej fáze života, v zmysle blízkeho očakávania smrti, aj keď upozorníme aj na tento aspekt.

Dúfame teda, že táto diplomová práca prispeje alebo aspoň pomôže poukázať na stále väčší počet starých ľudí v cirkevných spoločenstvách a potvrdí opodstatnenosť potreby venovania sa starým ľuďom z pohľadu pastorálnej teológie.

3 DEEKEN, A. *V jeseni života*. Trnava: Dobrá kniha, 1995, s. 12.

4 DRLÍKOVÁ, E. a kol. *Učiteľská psychológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1992, s.166.

1 Dôvody pre pastoračnú starostlivosť o starých ľuďí

Kardinál Tomáš Špidlík⁵ hovorí: Osobu môžeme definovať ako „duchovnú kategóriu, ktorá je vo vzťahu s Bohom“. Tým sa líši od individua, ktoré je biologickou kategóriou podriadenej prirodzenosti.⁶

Pri pohľade na starého a častokrát aj chorého človeka si skôr všimneme tú biologickú ako duchovnú kategóriu. Samotné vedomie, že toto strácajúce sa bytie je vo vzťahu s Bohom, ako to uvádza kardinál Špidlík, častokrát chýba. Čo znamená mať vzťah s Bohom?

Spirituálna teológia pre priblíženie sa k Bohu používa výraz posvätenie sa. Hovorí: „Posvätenie, nazývané tiež zbožštením, tkvie v povahe skutočnosti, v podobnosti človeka s Bohom. Duchovný život spočíva v nasledovaní Krista.“⁷ Ísť za Ježišom znamená učiť sa od neho a prijať jeho náuku (porov. Mt 11,29). Ísť za Bohom znamená stať sa svätým (porov. Lv 20,7).

Dogmatická konštitúcia o Cirkvi „Lumen gentium“ pripomína: „Všetci veriaci v Krista sú teda pozvaní, ba povinní usilovať sa o svätosť a dokonalosť vo vlastnom stave.“⁸

Pápež Ján Pavol II. na margo tohto výroku poznamenáva: „Možno dokonca tvrdiť, že toto je najdôležitejšie poverenie koncilu, ktorý mal za cieľ obnovenie kresťanského života v zmysle Evanjelia, poverenie pre všetkých synov a dcéry Cirkvi.“⁹

Pojem svätosť sa prirodzene spája s náboženským prostredím. Túto skutočnosť potvrdzuje aj pápež Ján Pavol II. v apoštolskej exhortácii *Christifideles laici*. Píše: „Žitá svätosť, ktorá plynie z účasti na živote svätosti Cirkvi, predstavuje prvý a základný príspevok k budovaniu Cirkvi ako "spoločenstva svätých".“¹⁰

5 * 1919 - † 2010.

6 ŠPIDLÍK, T. *Člověk, agapická osoba*. In: ŠPIDLÍK, T. RUPNIK, M. I. CAMPATELLI, M. TENACE, M. ŽUST, M. *Nové cesty pastorální teologie – Krása jako východisko*. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma s.r.o., 2008, s. 215.

7 GOGOLA, J. W. *Teológia spoločenstva s Bohom*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2005, s.25.

8 DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL. *Lumen gentium*. 42.

9 JÁN PAVOL II. *Christifideles laici*. Bratislava: Lúč, 1990, 16.

10 JÁN PAVOL II. *Christifideles laici*, 17.

Musíme si však položiť otázku, či svätosť prispieva iba k budovaniu Cirkvi. Konciloví otcovia zhromaždení na II. vatikánskom koncile upozorňujú na jeden dôležitý faktor svätosti: „Svätosť vedie i v pozemskej spoločnosti k ľudskejšiemu životu.“¹¹

Cirkev nie je zo sveta, ale pracuje vo svete (porov. Jn 17,14-15). Aleš Opatrný¹² takto charakterizuje svet, v ktorom cirkev pôsobí: Predovšetkým je to svet na jednej strane dnes už prakticky celkom prepojený komunikačnými sieťami, na druhej strane je to svet bez jednotnej filozofie, bez spoločného náboženského vyznania, bez akejkolvek univerzálnej a väčšinou ľuďmi akceptovanej základnej myšlienky. Rozhodujúcim faktorom v tomto svete je ekonomika. Medzinárodný menový fond má zrejme univerzálnejší vplyv ako akýkoľvek myšlienkový systém.¹³

Mnohokrát sa zdá, že duch dnešnej ekonomickej doby prenikol aj do myslenia Cirkvi. Ekonomika sa zameriava iba na kvantitu. Neraz sa postoj Cirkvi v jej činnosti podobá tomuto elementu kvantity.

Pápež Pavol VI. v apoštolskej exhortácii „*Evangelii nuntiandi*“ píše: „Úloha ohlasovať evanjelium je milosť a vlastné povolanie Cirkvi a vyjadruje jej pravú povahu. Cirkev je tu pre hlásanie evanjelia.“¹⁴

S uvedeným výrokom pápeža Pavla VI. je nutné súhlasiť. Avšak častokrát zabúdame na Ježišové slová, ktoré boli adresované apoštolovi Petrovi: „Zatiahni na hĺbinu“ (Lk 5,4). Neraz sa zdá, že v Cirkvi je dôležitá iba evanjelizácia a získavanie nových členov. Z tohto dôvodu je enormne väčšie množstvo akcií zameraných pre mládež, lebo tak môžeme vidieť kvantitu a vieme, či Cirkev prežije aj do ďalších generácií.

P. Ján ev. Urban uvažuje: Zdá sa mi totiž niekedy, že máme skoro akýsi predsudok a má ho azda každý - totiž stále hovoríme, ako získať mládež. Stále sa hovorí o mládeži, i Sv. otec hovorí, ako hovoriť mladým o Kristovi. A tu si myslím podivnú vec: Prosím vás, je to tak isté, že si Boh praje, aby človek na neho celý život myslel? Nie je azda mladosť obdobím, ktoré nie je za náboženstvo? Ako nie je náboženstvo pre nemluvňatá, tak možno nie je všeobecne pre mladých ľudí, možno je až pre zreých ľudí, možno

11 DRUHÝ Vatikánsky koncil. *Lumen gentium*, 40.

12 * 1944, vyštudoval teológiu na CMBF v Litoměřiciach, vysvätený za kňaza roku 1974. Od roku 1990 pôsobil ako referent pre pastoračiu, neskôr ako riaditeľ pastoračného strediska v Pražskej arcidiecéze. Od roku 1995 bol biskupským vikárom pre pastoračiu.

13 OPATRŇÝ, A. *Pastorační situace u nás*. Kostelní Vydří: Karmelitánske nakladateľství, 1996, s. 14.

14 PAVOL VI. *Evangelii nuntiandi*, Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1999, 14.

vyžaduje určitú dispozíciu ľudského života. A my stále do mladých tlačíme náboženstvo a možnože máme čakať, povedať si celkom vážne, že nejde o vec propagácie, že budúcnosť viery je vecou Božou.

Cirkev je duchovná ustanovizeň, ktorej cieľom nie je iba zväčšiť počet veriacich, ale ktorej prvoradým cieľom má byť svätosť jej členov. Kresťanský spisovateľ Tertulián, ktorý žil v 2. až 3. stor. po Kristovi, zaznačil tieto slová: Krv mučeníkov je semenom nových kresťanov.¹⁵

Z citovaných slov môžeme vybadať rozdielny postoj pri získavaní nových členov - kresťanov v prvých storočiach po Kristovi. Čím väčšiu svätosť života ukazovali, tým viac sa cirkev rozrastala. Pre dnešnú generáciu je taktiež potrebné znovu objaviť skutočnosť, že čím viac členovia Cirkvi postúpia na rebríčku svätosti, tým väčšie ovocie to prinesie, tak ako o tom svedčia životy toľkých svätých.¹⁶ V podobnom duchu sa vyjadruje aj pápež Ján Pavol II. Na začiatku nového milénia píše: Neváham v prvom rade povedať, že perspektíva, v ktorej sa má niesť celá pastoračná cesta, je perspektíva svätosti.¹⁷

Ďalšie dôvody pre potrebu pastorácie u starých ľudí uvedieme v nasledujúcich kapitolách.

Túto prvú kapitolu ukončíme výrokom sv. Hilára zo 4. stor.: „Cirkev má v sebe tú vlastnosť, že víťazí, keď je zranená. Utvrďuje sa v pravde, keď ju chce niekto trestať. Dosahuje svoj cieľ, keď je opustená. Keď je prenasledovaná, kvitne. Keď je utláčaná, rastie. Keď ňou opovrhujú, dobre prospieva. A upevňuje sa, keď sa zdá, že ju premohli.“¹⁸

1.1. Starnutie populácie

Média nám často prinášajú správy o starnutí obyvateľstva a o demografickom vývoji na našej planéte. O pravdivosti týchto správ nemôžeme pochybovať, lebo už laickým pohľadom sa môžeme presvedčiť o ich hodnovernosti.

15 TERTULIÁN, *Apologeticus*, 50,13: PL 1,534. In: JÁN PAVOL II. *Novo millennio ineunte*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2001, 41.

16 DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL. *Lumen gentium*, 40.

17 JÁN PAVOL II. *Novo millennio ineunte*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2001, 30.

18 *Cirkev*. [online]. [cit. 25. 2. 2014]. Dostupné na internete: <http://www.horcicnezrnko.sk/VYROKY/Cirkev.html>

Na tomto úkaze sa podieľa niekoľko faktorov. „V prvom rade je to pokrok v medicíne, ktorá značne predĺžila priemerný vek.“¹⁹

V minulosti sa ľudstvo nevyznačovalo takým vysokým priemerným vekom obyvateľstva ako teraz. Alessandro Pronzato v knihe „Staroba vek nádeje“ prináša toto konštatovanie: „Dĺžka života sa počas tisícročí predĺžila: prešli sme od dvadsiatich rokov života v období neolytu k tridsiatim rokom v období Rímskej ríše, k štyridsiatim v stredoveku, k päťdesiatim v dvadsiatom storočí, k sedemdesiatim v roku 1970.“²⁰

Od roku 1970 prešlo takmer päťdesiat rokov, preto je správne položiť si otázku: Aký je vekový priemer na našej planéte v súčasnej dobe? Vo vyššie uvedenej knihe, ktorá vyšla v roku 2003²¹, jej autor uvádza túto štatistiku: „V Japonsku sa ľudia dožívajú priemerného veku 78 rokov a v Španielsku, Švédsku, Kanade, Holandsku a Taliansku 77 rokov, v Guinei a Zambii sa ľudia v priemere nedožívajú ani 41 rokov, v Angole a v Afganistane 42, v Mozambiku 45 a v Bolívii (kde je 6 000 000 obyvateľov na rozlohe trikrát väčšej ako Taliansko) sa pokladá za šťastie, ak niekto zomrie v 35 rokoch.“²²

Priemerný vek obyvateľov na Slovensku sa približuje k priemernému veku obyvateľstva žijúceho vo vyspelých krajinách. Podľa prieskumu štatistického úradu v roku 2011 je na Slovensku takýto priemerný vek: „Ženy sa v priemere dožívajú vyššieho veku než muži, stredná dĺžka života pri narodení u žien predstavuje 79,3 rokov a u mužov 72,2 rokov.“²³

1.1.1 Demografická situácia vo svete

Bezpochyby druhým silným faktorom na zvyšovaní priemerného veku obyvateľstva je pokles v počte narodených detí. V Nemecku, tejto ekonomickej veľmoci

19 BREEMEN, P. *Duchovná cesta k starnutiu*. Bratislava: Don Bosco, 2005, s. 23.

20 PRONZATO, A. *Staroba vek nádeje*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2006, s.12.

21 Slovenský preklad tejto knihy vyšiel v roku 2006.

22 PRONZATO, *Staroba vek nádeje*, s.13.

23 *Obyvateľstvo, rodiny a domácnosti*. [online]. [cit. 11. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=29761>

Európskej únie, sa v priemere narodí 1,3 detí na rodinu.²⁴ Tento stav je podobný v celej Európskej únii. V článku *Európania starnú, rodí sa ich menej. Čo robiť?* na internetovej stránke európskeho parlamentu nachádzame tieto údaje: „Pôrodnosť Európanov rozhodne nedosahuje také tempo, ako je to v rozvojových krajinách. Na jednu Európanku dnes pripadá asi 1,52 detí. Aby sa však rodilo viac ľudí, ako ich zomrie, každá žena by štatisticky musela porodiť aspoň 2,1 detí.“²⁵

Napriek týmto alarmujúcim stavom sa tento problém odsúva do úzadia, akoby išlo o dočasný jav. Aké sú teda prognózy do budúcnosti? Europoslankyňa, francúzska socialistka Françoise Castex, vo svojej demografickej správe o budúcnosti Európy upozorňuje: „Jedná sa o prognózy, nie o predpovede. Dnes máme k dispozícii štatistické údaje, ktoré naznačujú demografický problém v horizonte roku 2050. V porovnaní s dnešným stavom by v roku 2050 mohol priemerný vek populácie vzrásť z 39 rokov na 49 rokov.“²⁶

„Pred sto rokmi tvorilo obyvateľstvo Európy 15 percent celosvetovej populácie. Odhaduje sa však, že v roku 2050 to bude už len päť percent. Dôvod je jednoduchý. Sú to práve rozvojové krajiny, ktoré sú z 95-ich percent zodpovedné za rast celosvetovej populácie.“²⁷ V podobnom duchu sa nesú aj iné články.

Isabela Ordoñez, autorka článku *La población se estanca y envejece* (Populácia sa spomalí a zostarne)²⁸, v denníka „Forum Libertas“ poukazuje na tieto skutočnosti: Podľa odhadov OSN hlavným problémom budúcnosti ľudstva nemôže byť prebytok obyvateľstva, ale jeho vysoká miera starnutia, v dôsledku nedostatočného rastu počtu obyvateľov.²⁹

Pre lepšiu názornosť uvádzame aj tabuľku, ktorá sa nachádza v spomínanom článku Isabely Ordoñez.

24 BREEMEN, Duchovná cesta k starnutiu, s. 23.

25 *Európania starnú, rodí sa ich menej. Čo robiť?*. [online]. [cit. 5. 2. 2014]. Dostupné na internete: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20080414FCS26499+0+DOC+XML+V0//SK#title1>

26 *Rozhovor s poslankyňou Françoise Castex*. [online]. [cit. 25. 2. 2014]. Dostupné na internete: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20080414FCS26499+0+DOC+XML+V0//SK#title4>

27 *Európania starnú, rodí sa ich menej. Čo robiť?* [online]. [cit. 5. 2. 2014]. Dostupné na internete: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20080414FCS26499+0+DOC+XML+V0//SK#title1>

28 preklad Ján Jakubovič

29 ORDÓÑEZ, I. *La población mundial se estanca y envejece*. [online]. [cit. 3. 10. 2013]. Dostupné na internete (španielsky): http://www.forumlibertas.com/frontend/forumlibertas/noticia.php?id_noticia=337

miera pôrodnosti a úmrtnosti (%)							
rok	2000	2025	2050	2075	2100	2125	2150
počet narodení	24,0	19,6	15,6	13,5	12,6	12,1	11,9
počet úmrtí	9,1	8,3	9,0	9,9	10,8	11,0	11,4

Tato tabuľka ukazuje prognózy na najbližších skoro 150 rokov. Prognózy ukazujú, že približne od roku 2012, bude stagnácia pôrodnosti, ktorá bude pokračovať. Súčasne, úmrtnosť značí pokles v prvých 25 rokoch a potom sa postupne bude zvyšovať. Zhruba v roku 2150 bude percento pôrodnosti rovnaké s percentom úmrtnosti. Znamená to, že ľudstvo dorazí na prakticky nulové tempo rastu.³⁰

Tieto prognózy sú alarmujúce a budú mať vplyv nielen na ekonomické ukazovatele nastávajúceho storočia, ale dá sa povedať, že zmenia obraz zeme.

1.1.2 Demografická situácia na Slovensku

Poukázali sme na situáciu v celosvetovom meradle. Právom vyvstáva otázka: „Ako je tomu u nás?“ Sčítanie obyvateľstva v Slovenskej republike v roku 2011 prináša tieto údaje: „K 21. máju 2011, k rozhodujúcemu okamihu sčítania, mala Slovenská republika

5 397 036 trvalo bývajúcich obyvateľov. V porovnaní so sčítaním pred desiatimi rokmi sa počet trvalo bývajúcich obyvateľov SR zvýšil o 17 581. Zistený prírastok 0,33 % počtu obyvateľov v medzi cenzálnom období 2001-2011 je najnižší v histórii sčítania na

30 ORDÓÑEZ, I. *La población mundial se estanca y envejece*. [online]. [cit. 3. 10. 2013]. Dostupné na internete (španielsky): http://www.forumlibertas.com/frontend/forumlibertas/noticia.php?id_noticia=337

Slovensku. Počet trvalo bývajúcich obyvateľov SR sa zvyšuje, ale stále pomalším tempom.³¹

Štatistika uvádza priaznivý jav o zvýšení počtu obyvateľov na Slovensku. Pre našu prácu je dôležitý údaj o počte ľudí v poproduktívnom veku. Štatistický úrad poukazuje: „V porovnaní so sčítaním pred desiatimi rokmi došlo k ďalšiemu poklesu počtu obyvateľov v predproduktívnom veku(0-14 rokov) z 18,9 % v roku 2001 na 15,3 % v roku 2011. Rastie podiel obyvateľov v produktívnom veku (15-64 rokov) zo 68,9 % v roku 2001 na 72,0 % v roku 2011 a zvyšuje sa aj podiel obyvateľov v poproduktívnom veku (65+) z 11,4 % v roku 2001 na 12,7 % v roku 2011.“³²

Smerodajným údajom pre túto diplomovú prácu je počet osôb nad 65 rokov života. Môžeme skonštatovať, že od roku 2001 do roku 2011 stúpol počet ľudí nad 65 rokov o 1,5%.

Už z prvého pohľadu na štatistický prieskum v Slovenskej Republike je jasné, že celosvetovému problému starnutia obyvateľstva sa nevyhne ani naša krajina. Zo štatistických údajov je zrejmy nielen starnúci počet obyvateľov, ale zároveň pokles počtu narodených. Od roku 2001 do roku 2011 poklesol prírastok obyvateľstva o 3,5%.

Aké sú teda prognózy do budúcnosti? Inštitút Informatiky a Štatistiky v Prognóze vývoja obyvateľstva SR do roku 2050 nás upozorňuje: „Z dnešného pohľadu sa zdá reálny pokles počtu obyvateľov SR až na hranicu 4 milióny osôb do roku 2100. Proces starnutia obyvateľstva sa bude v najbližších desaťročiach zrýchľovať. Je to dôsledok poklesu počtu narodených a predlžovania ľudského života. Je to proces, ktorý je v horizonte tejto projekcie nezvratný, nemožno ho zastaviť, len zmierniť. Starnutie obyvateľstva je najzávažnejším dôsledkom súčasného demografického vývoja. Očakávaný demografický vývoj prinesie so sebou mnoho závažných zmien. Spoločnosť sa musí pripraviť na zvyšovanie podielu starších a starých ľudí, integráciu väčšieho množstva cudzincov (často z kultúrne veľmi rozdielnych pomerov), zvýšené napätie v medzigeneračných vzťahoch.“³³

31 *Prvé vybrané definitívne výsledky Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011.* [online]. [cit. 5. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=44035>

32 *Prvé vybrané definitívne výsledky Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011.* [online]. [cit. 5. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=44035>

33 *Prognóza vývoja obyvateľstva SR do roku 2050.* [online]. [cit. 5. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/prognoza2050vdc2.pdf>

1.2 Podceňovanie obdobia staroby

V každom období ľudského života môžeme nájsť pozitívne, ale aj negatívne vlastnosti, ktoré ho definujú.

Alfonz Deeken³⁴ v knihe „V jeseni života - zmysluplnosť starnutia“ píše: „Ak muž či žena objavia jedinečné hodnotné hodnoty alebo drahocenné nové možnosti, ktoré im môže poskytnúť jedine zrelý vek, potom on, resp. ona, nebude len pasívne znášať ono nevyhnutné, ale aktívne a odvážne prejde bránou, ktorá vedie k záverečnému obdobiu ľudskej úplnosti a plnosti.“³⁵ Mnohí autori, ktorí skúmali toto obdobie, poukazujú na jeho prínos pre jedinca i spoločnosť.

Alessandro Pronzato sa zaoberal obdobím staroby a knihu, ktorá rozpráva o jeho výskume pomenoval „Staroba vek nádeje“. V tomto diele uvádza: „Starší ľudia sú zdravými nositeľmi hodnôt, ktoré sa strácajú. Sú vlastníčkmi múdrosti, ktorú zúfalo potrebujeme.“³⁶

V podobnom duchu sa vyjadruje aj svätopisec v Knihe Deuteronomium: „Spýtaj sa svojho otca a on ti vyjaví, starcov svojich a rozpovedia ti“ (Dt 32,7). Biblický postoj sa v tejto téme dosť odlišuje od postoja dnešného človeka. Obdobie staršieho veku je vo Sv. Písme častokrát vnímané ako obdobie na zmenu života, ako príprava na niečo nové. Uvedieme aspoň niekoľko príkladov. „Pán povedal Noemovi: "Vojdi ty a celá tvoja rodina do korába, lebo som videl, že iba ty si spravodlivý predomnou v tomto pokolení." Noe mal šesťsto rokov, keď bola potopa vôd na zemi“ (Gn 7,1-6).

Druhou významnou postavou Starého zákona je praotec vyvoleného národa Abrahám. Boh mu povie: „Odíď zo svojej krajiny, od svojho príbuzenstva a zo svojho otcovského domu do krajiny, ktorú ti ukážem. Urobím z teba veľký národ, požehnám ťa a preslávim tvoje meno a ty budeš požehnaním. Abram mal sedemdesiat päť rokov, keď odišiel z Haranu“ (Gn 12,1-2, 4).

Ďalšou veľkou postavou v dejinách židovského národa je Mojžiš, ktorý je vychovávaný v paláci faraóna, ale kvôli svojej lojalite voči príslušníkovi židovského

34 * 1932 v Nemecku. Kňaz Spoločnosti Ježišovej. Študoval v Mníchove, Le Puy, Manile, Tokiu, Seattle a v New Yorku. Doktorát z filozofie získal na Fordham University v Tokiu.

35 DEEKEN, V jeseni života, s. 21.

36 PRONZATO, Staroba vek nádeje, s. 9.

národa uteká z toho paláca a žije na púšti (porov. Ex 2,1-15). Nakoniec sa postaví na obranu všetkých svojich súkmeňovcov a vyvádza ich preč z egyptského otroctva. Keď začína toto svoje životné poslanie ma už osemdesiat rokov. (porov. Ex 7,7).

Druhou pozitívnu vlastnosťou obdobia staroby, na ktorú upozorňuje Sv. Písmo, je svedectvo života. Takým najmarkantnejším príkladom je starec Eleazár, ktorého nútili, aby jedol zakázané mäso a tak si zachránil život. Niektorí priatelia ho nahovárali, aby predstieral, že je zakázané mäso, ale v skutočnosti by jedol niečo iné (porov. 2Mach 6,18-23). Vtedy on povedal: „Nesluší sa na náš vek pretvarovať sa. Ved' mnohí mladíci by sa mohli domnievať, že deväťdesiatročný Eleazár prestúpil na pohanstvo, a tak by sa mohli pomýliť pre moju pretváрку a trošku nestáleho života. Ja však by som si privolal len odpor a hanbu na moju starobu“ (2Mach 6,24-25).

Inou pozitívnu vlastnosťou, na ktorú upozorňuje Sv. Písmo, je povinnosť starých hovoriť o Bohu iným. Podávať ďalej svoju náboženskú skúsenosť. Autor 37. žalmu hovorí o svojej skúsenosti: „Bol som mladík, teraz som starec, a nevidel som spravodlivého, že by bol opustený, ani jeho deti žobrat' o chlieb“ (Ž 37,25).

Príklad starého človeka, ktorý hovorí o Bohu, môžeme nájsť aj v Novom zákone. Evanjelista Lukáš uvádza až dvoch starých ľudí, ktorí sú prítomní v chráme, keď Jozef s Máriou prinášajú malého Ježiša. „V Jeruzaleme žil vtedy muž menom Simeon, človek spravodlivý a nábožný, ktorý očakával potechu Izraela, a Duch Svätý bol na ňom. Jemu Duch Svätý vyjavil, že neumrie, kým neuvidí Pánovho Mesiáša“ (Lk 2,25 - 26). Tým druhým človekom je starinka Anna. Evanjelista Lukáš v krátkosti podáva jej životný príbeh: „Žila vtedy aj prorokyňa Anna, Fanuelova dcéra, z Aserovho kmeňa. Bola už vo vysokom veku. Od svojho panenstva žila so svojím mužom sedem rokov, potom ako vdova do osemdesiateho štvrtého roku. Z chrámu neodchádzala, vo dne v noci slúžila Bohu pôstom a modlitbami. Práve v tú chvíľu prišla aj ona, velebila Boha a hovorila o ňom všetkým, čo očakávali vykúpenie Jeruzalema“ (Lk 2,36-38).

Vo Sv. Písme by sme našli aj viac vhodných príkladov, ale uvedené príklady sú dostačujúce nato, aby sme pochopili, ako obdobie staroby vníma Božie slovo.

Aký postoj k starým ľuďom prináša dnešný svet? Aurel Štefko³⁷ hovorí: „Dnešný človek pozerá na problémy staroby často veľmi povrchno. Vo svojom myslení redukuje celú otázku na ťažkosti, choroby a na čas očakávania konca. Starobu prijíma kontroverzne.“³⁸

Napriek podceňovaniu obdobia staroby zo strany spoločnosti, história nám ponúka veľa prípadov, keď starý človek práve v pokročilom veku vytvoril majstrovské dielo a tak sa navždy zapísal do dejín. Affonz Deeken v knihe „V jeseni života“, uvádza tieto výnimočné príklady: John Milton, hádam najväčší anglický básnik po Shakespearovi, napísal veľmi veľkú časť svojho sublimného básnického diela v posledných dvadsiatich rokoch - keď bol už úplne slepý. A ešte neuveriteľnejší prípad je Beethoven, ktorého všeobecne pokladajú za najväčšieho skladateľa v dejinách hudby. Tvoril svoje diela až do konca svojho života, hoci bol v posledných pätnástich rokoch úplne hluchý.³⁹ Je to práve staroba, ktorá poukáže na ovocie života (porov. Ž 92,15).

Alessandro Pronzato poukazuje, že nie je správne podceňovať obdobie staroby, lebo podľa najnovších odborných štúdií tvorivosť sa u človeka vzdáva ako posledná. Sám poukazuje na niekoľko príkladov: Pápež Ján XXIII. ako osemdesiatnik ponára Cirkev do koncilu. Andrea Doria sa ako osemdesiatšedem ročný postaví na čelo vojenskej výpravy. Tolstoj v 71 rokoch končí dielo Vzkriesenie. Goethe v 81 rokoch dokončuje Fausta.⁴⁰ A určite by sme mohli uviesť mnoho iných príkladov.

1.3 Príprava na smrť

Tým najdôležitejším dôvodom pre zaoberanie sa touto témou je príprava starého človeka na smrť. Smrť sa môže človeka dotknúť v ktoromkoľvek období jeho života. Avšak z údajov zo Správy o zdravotnom stave obyvateľstva Slovenska za roky 2009 až

37 * 1950 vo Vrbovom. Študoval na Lekárskej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Vstúpil do Spoločnosti Ježišovej. V roku 1983 tajne vysvätený za kňaza. Licenciát v odbore dogmatická teológia získal na Pápežskej teologickej fakulte Bobolanum vo Varšave. V roku 1996 bol promován za doktora posvätnéj teológie.

38 ŠTEFKO, A. *Dôstojnosť človeka v starobe, chorobe a zomieraní*. Trnava: Dobrá kniha, 2003, s. 39.

39 DEEKEN, V jeseni života, s. 12.

40 PRONZATO, Staroba vek nádeje, s. 29.

2011 sme sa dozvedeli informáciu o tom, že priemerný vek slovenského muža je nad 71 rokov a slovenské ženy sa v priemere dožívajú takmer 79 rokov.⁴¹

Nerobíme štatistiku v celosvetovom meradle, ale pokojne môžeme skonštatovať, že v našej krajine obdobie staroby je kontaktným obdobím smrti.

Alfonz Deeken poznamenáva: „Jednou z úloh, ktorú musí riešiť každý starnúci človek, je nevyhnutná skutočnosť, že sa mu približuje smrť. Často nás udivuje, akí nezrelí sú niektorí starí ľudia, keď dospejú k takej základnej skutočnosti, akou je smrť.“⁴²

C. G. Jung píše: Psychológovi pripadá starý človek, ktorý sa nedokáže rozlúčiť so životom, rovnako slabošský a choromyseľný ako mladík, ktorý zo života nevie nič vytvoriť. Ako lekár je presvedčený, že je takpovediac hygienické vidieť v smrti cieľ, o ktorý by sme sa mali usilovať, a že vzpieranie sa proti nej je niečo nezdravé a nenormálne, lebo okráda druhú polovicu života o jej cieľ.⁴³

Ak je smrť istým bodom nášho života, tak prečo máme problém prijať tento fakt? Aurel Štefko ponúka takýto argument: „Môžeme sa nazdávať, že človek má strach zo smrti preto, lebo ju často vníma ako prechod do ničoty - nebytia. Tu možno vidieť aj koreň snahy žiť tak, akoby smrť neexistovala iba okolo neho a jeho akoby sa osobne vôbec netýkala.“⁴⁴ Zaujímavý pohľad na vysvetlenie príčiny strachu zo smrti uvádza aj Piet van Breemen⁴⁵ v knihe „Duchovná cesta k starnutiu“. Píše: Kultúra v ktorej žijeme má jednostranný pohľad na smrť. Veľmi silne sa prežíva ako prehra. „Zomrel na zlyhanie srdca“ alebo „na zlyhanie krvného obehu“, tak je to napísané v úmrtnom liste. To súhlasí. Ale to „zlyhanie“ príliš ovplyvňuje obraz o smrti.⁴⁶

Musíme o smrti hovoriť iba v negatívnom zmysle? Človek sa môže tváriť, že tento bod života sa ho netýka, ale tento postoj musí jedného dňa zmeniť. Podľa Aurela Štefku vedomé prijatie smrti je druhou možnosťou ako odpovedať na tento problém.⁴⁷ Hovorí: „Človek však môže smrť i prijať, ba dokonca vedomie smrteľnosti môže urobiť centrom svojho života, a chápať ju ako završenie diela, ktorým je jeho život. Takéto chápanie života

41 *Dĺžka života Slovákov má rastúci trend.* [online]. [cit. 4. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.topky.sk/cl/13/1320437/>

42 DEEKEN, V jeseň života, s. 87.

43 GRÜN, A. *Umenie starnúť.* Bratislava: Lúč, 2008, s. 140.

44 ŠTEFKO, Dôstojnosť človeka v starobe, chorobe a zomieraní, s. 72.

45 * 1927 v Holandsku, kňaz Spoločnosti Ježišovej, dlhé desaťročia pôsobil v oblasti formácie spolubratov a po celom svete viedol exercície. V súčasnosti žije v nemeckom Aachene.

46 BREEMEN, Duchovná cesta k starnutiu, s. 56.

47 ŠTEFKO, Dôstojnosť človeka v starobe, chorobe a zomieraní, s. 72.

- sub species aeternitatis - dáva životu plný zmysel, dáva mu tú najvyššiu hodnotu a stáva sa majákom, ktorý bezpečne vedie človeka k vedomému, plnému a harmonickému životu, stáva sa mierkou, ktorá objektívne ustanoví hierarchiu hodnôt a vyvedie človeka z chaosu a neistoty.⁴⁸

A. Štefka prirovnáva vedomé prijatie smrti ku majáku na cestu životom. Pre starých ľudí, ktorý sú už pred finálnou hranicou života, však môže mať aj iný rozmer. Podľa Anselma Grüna je zomieranie poslednou duchovnou výzvou pred človekom.⁴⁹ V čom spočíva táto posledná výzva?

Pápež Ján Pavol II. píše v liste starým ľuďom: „Tento spätný pohľad nám dovoľuje pokojnejšie a vecnejšie posúdiť osoby a situácie, ktoré sme stretli na našej ceste. V priebehu času sa rozplynú ostré kontúry udalostí a ich bolestné hrany sa zmiernujú.“⁵⁰ Vedomie, že sa človek nachádza v záverečnom období života, môže so sebou priniesť aj prehodnotenie životných udalostí.

Doteraz sme sa na smrť pozerali iba telesným pohľadom. Je však potrebné pozrieť sa na smrť optikou kresťanskej viery. V kresťanskom náboženstve nie je smrť vnímaná ako beznádejná situácia či dráma, ktorá navždy ukončí ľudský život.

Pápež Ján Pavol II. píše v encyklike „Redemptor hominis“: Ježiš Kristus ukrižovaný, vložený do hrobu a potom zmŕtvychvstalý nám prináša nádej na slávne vzkriesenie a prísľub budúcej nesmrteľnosti, ku ktorej človek prichádza cez telesnú smrť, a tak má podiel s celým svetom na nevyhnutnom osude, ktorému je podrobená hmota. Chápeme a chceme stále hlbšie pochopiť zmysel pravdy, ktorú Vykupiteľ človeka zhrnul do tohto výroku: Len Duch oživuje, telo nič neosoží (Jn 6,63).⁵¹

Pre kresťana smrť znamená stretnutie sa so svojim Vykupiteľom.⁵² Práve preto je potrebné venovať sa pastorácii starých ľudí, aby bol človek pripravený na toto stretnutie, veď od tohto závisí celá jeho večnosť.

48 ŠTEFKO, Dôstojnosť človeka v starobe, chorobe a zomieraní, s. 72.

49 GRÜN, Umenie starnúť, s. 138.

50 JÁN PAVOL II. *List starším ľuďom*. [online]. [cit. 16.3.2014]. Dostupné na internete: <http://kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/list-starsim-ludom-1999>

51 JÁN PAVOL II. *Vykupiteľ človeka*. Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1980, 18.

52 *Katechizmus Katolíckej Cirkvi*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2004, 1011.

1.4 Nedostatočný záujem o túto tému

Zo zistení uvedených v predchádzajúcich dvoch kapitolách vyplýva, že počet starých ľudí bude narastať. No cieľom tejto diplomovej práce nie je sociologický prieskum, ale pohľad na starého človeka v rámci pastorálnej teológie a s tým je spojená otázka: zaoberá sa pastorálna teológia a Katolícka cirkev týmto problémom?

Pápež Ján Pavol II. v encyklike „*Sollicitudo rei socialis*“ už v roku 1987 upozorňoval na tento jav na našej planéte. Píše: „Nemožno popierať, že zvlášť v južnej oblasti našej planéty jestvuje demografický problém v takom rozmere, že vytvára ťažkosti rozvoju. Je však vhodné ihneď dodať, že v severnej oblasti tento problém prejavuje opačné znaky: tu vzbudzuje obavu práve pokles pôrodnosti, ktorý sa odzrkadľuje v starnutí obyvateľstva až natoľko, že je neschopné biologicky sa obnoviť.“⁵³

Z uvedeného dokumentu jasne vyplýva, že Katolícka cirkev si je vedomá týchto novodobých úkazov. Napriek tomu sme si dovoľili urobiť malý prieskum ohľadne tejto tematiky. Pokúsili sme sa zistiť, koľko dokumentov pápežov či magisteria sa komplexne venuje téme pastorácie starých ľudí za posledných necelých päťdesiat rokov.⁵⁴

Tento prieskum sme vykonali dňa 10. októbra 2013. Dokumenty, ktoré sme preskúmali, sa nachádzajú na internetovej stránke KBS.

Výsledky prieskumu: Za toto obdobie vo vedení všeobecnej cirkvi sa vystriedalo päť pápežov. Za toto obdobie bolo vydaných: 21 encyklík, 14 apoštolských exhortácií, 34 apoštolských listov, 116 posolstiev k rôznym príležitostiam. Spoločný súčet: ide o 185 dokumentov. Zo spomínaných dokumentov iba jeden, ako je to uvedené aj v úvode diplomovej práce, sa komplexne venuje starým ľuďom. Ide o list pápeža Jána Pavla II. starým ľuďom z roku 1999.⁵⁵ Je však nutné poznamenať, že k tejto téme sa vyjadrujú pápeži vo svojich dokumentoch, ale iba čiastkovo.⁵⁶

Tieto údaje sa týkajú všeobecnej cirkvi. Je potrebné preskúmať, zistiť, aký postoj k tomuto problému zaujíma Cirkev na Slovensku. Aká je súčasná náboženská situácia na Slovensku?

⁵³ JÁN PAVOL II. *O sociálnej starostlivosti Cirkvi sollicitudo rei socialis*. Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1989, 25.

⁵⁴ Ide o obdobie od ukončenia II. vatikánskeho koncilu. Koncil sa skončil v roku 1965.

⁵⁵ www.kbs.sk

⁵⁶ napr. v Listoch chorým na svetový deň chorých.

Štatistiky uvádzajú takéto rozloženie náboženských síl na Slovensku: „Najpočetnejšou cirkvou na Slovensku je Rímskokatolícka cirkev. Účasť na náboženskom živote, resp. vzťah k nej deklarovalo 62 % obyvateľov SR. Kým podiel obyvateľov, ktorí si uviedli Rímskokatolícku cirkev, ako aj podiel obyvateľov, ktorí si uviedli ďalšie najpočetnejšie cirkvi - Evanjelickú cirkev augsburského vyznania (5,9 %), Gréckokatolícku cirkev (3,8 %) a Reformovanú kresťanskú cirkev (1,8 %) sa na Slovensku v porovnaní so sčítaním v roku 2001 znížil, počet obyvateľov bez vyznania sa za rovnaké obdobie mierne zvýšil, z 13 % v roku 2001 na 13,4 % v roku 2011.“⁵⁷

Uvedená štatistika dokazuje silné zastúpenie Katolíckej cirkvi v našej krajine, až 65,8% obyvateľov sa hlási k tomuto vierovyznaniu. Preto je potrebné položiť si otázku: Je Katolícka cirkev na Slovensku pripravená, resp. pripravuje sa na toto obdobie? Konferencia biskupov Slovenska vypracovala dokument pod názvom „Pastoračný a evanjelizačný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2001 - 2006“, podobný dokument bol vypracovaný pre roky 2007 - 2013. V prvom pláne na roky 2001 - 2006 sa v štvrtej kapitole priamo uvádza starostlivosť o seniorov, je však nutné podotknúť, že v tom druhom sa už táto skupina nenachádza.⁵⁸

Z daných zistení vyplývajú dve skutočnosti. Zistili sme slabší záujem o túto tému v prostredí pastorácie či cirkvi všeobecne, no dôvodom tejto menšej pozornosti môže byť skutočnosť, že ide o problém, ktorý je pomerne nový. Pred päťdesiatimi rokmi mala cirkev aj svet iné problémy. Dúfame, že aj táto diplomová práca prispeje k rozvoju danej problematiky.

57 *Prvé vybrané definitívne výsledky Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011.* [online]. [cit. 5.10.2013]. Dostupné na internete: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=44035>

58 Pastoračný a evanjelizačný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2001 – 2006., Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2013.

2 Staroba – prednosti a úskalia tohto obdobia

Hermann Hesse hovorí: Kto už raz vykročil na cestu zrelosti, ten už nemôže strácať, iba získavať.⁵⁹ Súčasný pohľad na obdobie staroby je v kontraste s týmto výrokom. Dnešný človek, ktorý je materialistický zmýšľajúci, vníma toto obdobie ako čas strácania. Človek stráca svoje psychické aj fyzické sily. Už toho toľko nezvládne a častokrát už mu to ani tak dobre nemyslí.

Alesandro Pronzato dodáva ešte jeden aspekt strácania a tým je výnimočnosť. Píše: Kým predtým bolo starých ľudí málo, lebo sa nedoživali vysokého veku, dnešný starý človek stratil aj túto výsadu.⁶⁰

Neuznanie tohto obdobia nie je novodobým javom. Už slávny grécky filozof Aristoteles vo svojom spise Rétorika porovnával obdobie staroby s časom mladosti. Poukazoval na pozitíva aj negatíva, a to nielen z telesných, ale zvlášť z duševných prejavov. Sám sa skôr zastával zrelého obdobia. O starých ľuďoch sa vyjadril, že netužia už potom, aby zmenili svet, ale iba po tom, čo je k životu potrebné.⁶¹

Obdobie staroby sa podvedome spája s časom oddychu. Dožiť sa staroby je spojené s odchodom do dôchodku. Mnohí seniori očakávali, že odchodom do dôchodku pre nich nastane „zlatý čas“ trvalej dovolenky. Avšak pasívne očakávanie budúcich vecí sa často vymenilo nielen za sklamanie, ale aj za poznanie, že treba žiť inak ako doposiaľ.⁶²

Kresťanský pohľad na obdobie staroby sa líši od tohto postoja. Pápež Ján Pavol II. v liste starým ľuďom píše: „Staroba sa vo svetle učenia a podľa slov Písma predstavuje ako "priaznivý čas" na zakončenie dobrodružstva človeka.“⁶³ Teda nie pasívne prežívanie zo dňa na deň, ale upretie svojho zraku na eschatologický rozmer života. Cirkev nikdy nevyzývala svojich členov na pasívny postoj k životu či k nečinnosti, ba práve naopak.

Konciloví otcovia v pastorálnej konštitúcii o Cirkvi v súčasnom svete „Gaudium et spes“ zdôrazňujú: „Laici majú mať aktívnu účasť na celom živote Cirkvi a sú nielen

59 RÖSSLER, M. *Když začíná večer*. Praha: ZVON, 1995, s. 31.

60 PRONZATO, Staroba vek nádeje, s. 32.

61 HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomen stáří*. Praha: Havlíček Brain Team, 2010, s. 142-143.

62 HAŠKOVCOVÁ, Fenomen stáří, s. 124.

63 JÁN PAVOL II. *List starším ľuďom*. [online]. [cit. 16.3.2014]. Dostupné na internete:

<http://kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/list-starsim-ludom-1999>

povinní preniknúť svet kresťanským duchom, ale aj povolaní na to, aby boli uprostred ľudskej spoločnosti vo všetkom Kristovými svedkami.“⁶⁴ Tento všeobecný výrok ešte viac zdôraznil pápež Ján Pavol II. v apoštolskej exhortácii „Christifideles laici“. Nehovorí, že táto myšlienka sa týka iba mladých ľudí, ale obracia sa aj na starých so slovami: „Starých ľudí, ktorí sú často považovaní za neúčinných alebo dokonca za neznesiteľnú ťarchu, by som chcel upamätovať na to, že Cirkev od nich prosí a očakáva, aby pokračovali vo svojom misionárskom a apoštolskom poslaní. Splňanie tohto poslania v tomto veku je nielen možné a záväzné, ale jeho prostredníctvom nadobúda určitým spôsobom špecifickú a originálnu vlastnosť.“⁶⁵

Môžeme si položiť otázku: Načo myslí pápež, keď hovorí, že apoštolát v tomto období nadobúda špecifickú a originálnu vlastnosť? Ak chceme nájsť uspokojivú odpoveď na túto otázku musíme sa najprv lepšie zamyslieť nad pozitívami, ale aj negatívami, ktoré so sebou prináša obdobie staroby.

2.1 Samota

A. Deeken sa zamýšľa nad rozdielnym postojom ku starým medzi európskou a ázijskou kultúrou. Takto definuje európsky postoj voči staršej generácii: Mladí ľudia sa lekciu o nezávislosti naučili vynikajúco, no priepasť, čo sa roztvára medzi nimi a ich rodičmi, je stále širšia. Človek na Západe si je dnes stále viac vedomý ohromnej ceny, ktorú musí platiť za toto zdôrazňovanie individualizmu a nezávislosti. Touto cenou je izolácia a samota. A najťažšie bremeno musia znášať starší ľudia. O nich sa hovorí, že sú „azda najosamelejšou generáciou, aká kedy obývala tvár zeme“ (F. E. Crowe).⁶⁶

Anselm Grün dodáva: „Mnohí ľudia hľadajú s obavami na svoju budúcnosť. Boja sa, že budú bezmocní alebo budú potrebovať opateru a nemajú nikoho, kto sa o nich postará.“⁶⁷ Pre starého človeka akoby sa svet rútil do samoty. Tieto slová potvrdzuje aj

64 DRUHÝ Vatikánsky koncil. *Gaudium et spes*. 43.

65 JÁN PAVOL II. *Christifideles laici*, 48.

66 DEEKEN, *V jeseni života*, s. 7.

67 GRÜN, *Umenie starnúť*, s. 27.

Alfonz Deeken: „Trýznivé a úzkostné vedomie, že sú sami, je pre mnohých vdovcov a vdovy často poznanie, ktoré ich tlačí k zemi.“⁶⁸

Piet van Breemen dopĺňa toto stanovisko. Píše: „Samota je pre mnohých ľudí bolestným problémom, s ktorým sa vedia len veľmi ťažko vyrovnáť, najmä ak zomrie jeden z manželského páru, alebo jeden z nich musí odísť do domu dôchodcov. „Nikto ma nepotrebuje,“ takto to cítia. „Takmer nikto má nenavštevuje. Zabúdajú na mňa, alebo nikto nemá čas.“ Samota sa už nedá zakryť. Stáva sa každodenným ťaživým bremenom. Chudobných a malých, o ktorých Ježiš často hovorí, nájdeme dnes skôr medzi starými ako medzi deťmi.“⁶⁹

Čím ma svet bližšie k sebe vďaka technologickým vymoženostiam dnešnej doby, tým viac sa ľudia, a hlavne v starom veku, cítia izolovaní. Alessandro Pronzato prichádza s týmto tvrdením: „V mnohých prípadoch starší ľudia sú skutočnými sirotami dnešného sveta.“⁷⁰

Tento problém zaznieva aj z dokumentu pápeža Jána Pavla II. „*Ecclesia in Europa*“: „V súvislosti so šírením sa individualizmu zisťujeme postupné oslabovanie solidarity medzi ľuďmi: zatiaľ čo podporné inštitúcie vykonávajú chvályhodnú prácu, pozorujeme úbytok citov solidárnosti, takže mnohí ľudia, hoci netrpia materiálnou núdzou, sú čoraz osamotejší a cítia sa opustení, mimo siete vnímavej podpory ostatných.“⁷¹

Tento problém definuje Alessandro Pronzato ako aspekt „novej chudoby.“⁷² Bolo by mylným názorom domnievať sa, že chudobný musia byť iba ľudia bez materiálnych prostriedkov. Pápež Ján Pavol II. poukazuje, že „najmä v modernej spoločnosti možno postrehnúť veľa foriem chudoby.“⁷³

Avšak mnohí, ba dokonca aj v cirkvi si pred touto „novodobou chudobou“ zatvárajú oči. Alexandro Pronzato dodáva vlastnú skúsenosť: „Stretol som predstavené ženských rehoľných komunit, ale aj jednoduché rehoľníčky, ktoré tvrdili, že nevidia potrebu venovať sa starším ľuďom, lebo ich prvoradou úlohou je slúžiť chudobným. Aké

68 DEEKEN, V jeseni života, s. 24.

69 BREEMEN, Duchovná cesta k starnutiu, s. 62.

70 PRONZATO, Staroba vek nádeje, s. 72.

71 JÁN PAVOL II. *Ecclesia in Europa* „Cirkev v Európe“. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2004, 8.

72 PRONZATO, Staroba vek nádeje, 72.

73 JÁN PAVOL II. *Centesimus annus*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1992, 57.

protirečenie! Neuvedomujeme si, že staroba sama o sebe je jednou z najdramatickejších podôb chudoby v súčasnosti.⁷⁴

Tvrdenie, že samota môže byť určitým druhom chudoby môžeme nájsť aj v Biblii. Po stvorení Adama, toho ktorý žije v raji, môže čitateľ postrehnúť akýsi druh smútku. Akoby tomu človeku nebolo niečo dopriate. Akoby bol o niečo ochudobnený. Nepriaznivý stav sa vyrieši stvorením Evy, jeho spoločníčky (porov. Gn 2,18-21).

Ďalším faktorom, ktorý môže prispieť k prehľbovaniu samoty u starých ľudí, je strach z odmietnutia. A. Deeken hovorí: „Strach, že by sa mohol stať dotieravý, mu nedovolí opustiť vlastnú cestu a obzrieť sa po nových známostiach. A keď ho raz odmietnu, začína sa stávať neistým a začína pochybovať o svojej vlastnej hodnote a osožnosti: chcú ma ešte ľudia, potrebujú ma, prípadne znášajú ma ešte? A tak sa uťahuje do seba a prežíva mnohé noci trpkkej osamelosti.“⁷⁵

Samota a strach z odmietnutia prinášajú ďalší nepríjemný prvok života a tým je ticho. Ak už človek nie je schopný utiecť pred tichom do ľudskej spoločnosti, tak pred ním uteká do svojho vnútra. Podľa Alfonza Deekena jednou z veľkých skúšok staršieho veku je, že uteká z nepríjemnej prítomnosti a budúcnosti, ktorá veľa nesľubuje, k príjemným spomienkam z minulosti.⁷⁶

Človek však nebol stvorený preto, aby sa vrtal v minulosti a ničnerobení. Ježiš v podobenstve o talentoch hovorí, že ten, kto svoj poklad nerozvíja, bude potrestaný (porov. Mt 25, 15-28). Toto podobenstvo neplatí iba pre obdobie mladosti, ale práve viac pre čas staroby. Piet van Breemen odporúča: „Preto by bolo nesprávne samotu potierať všetkými prostriedkami, a ešte nesprávnejšie by bolo, príliš skoro sa na ňu žalovať. Treba sa najprv samote pozrieť do očí. Aj keď je to tvrdé, aj keď to bolí, samota sa môže stať plodná a plná požehnaní, ale iba vtedy, keď sa prijme.“⁷⁷

Samota nevyhnutne nemusí byť iba nešťastím pre starého človeka. Alfonz Deeken hovorí: „Poznanie samoty nemusí byť akousi negatívnou skúsenosťou. Naopak, prázdnota z pocitu, že je sám, môže otvoriť srdce človeka a urobiť ho vnímavejším pre prítomnosť Boha, ktorý rád rozpráva v mlčaní.“⁷⁸

74 PRONZATO, Staroba vek nádeje, s. 72.

75 DEEKEN, V jeseni života, s. 25.

76 DEEKEN, V jeseni života, s. 15.

77 BREEMEN, Duchovná cesta k starnutiu, s. 62.

78 DEEKEN, V jeseni života, s. 26.

Henri J. M. Nouwen, ktorý prežil 11 rokov svojho života s postihnutými ľuďmi, poznamenáva vo svojich duchovných radách: „Nemáš teda za úlohu utiecť pred samotou ani sa v nej utopiť, ale nájsť jej zdroj. Nie je to jednoduché, ak však vieš ako-tak identifikovať miesto, odkiaľ sa tieto pocity vynárajú, prestanú ťa natoľko ovládať. Táto identifikácia nie je úlohou rozumu; je vecou srdca. To miesto musíš bez strachu nájsť srdcom. Toto hľadanie je dôležité, pretože je cestou, ako sa dozvedieť o svojich kladných stránkach. Bolesť zo samoty môže mať korene v tvojom najhlbšom poslaní. Možno zistíš, že tvoja samota súvisí s povolaním úplne žiť pre Boha.“⁷⁹

Samota so sebou prináša ešte jeden pozitívny aspekt. Podľa Deekena poznanie toho, že je človek sám, ho môže zbaviť jeho masky a donútiť ho, aby sa stretol so sebou, taký, aký je. Ono môže prehĺbiť jeho vieru a podnietiť ho k tomu, aby hľadal osobnejšie vzťahy k Bohu.⁸⁰

2.2 Strata zmyslu života

Pápež Ján Pavol II. píše: „Staroba patrí do plánu, ktorý má Boh s každým človekom. Je to časový úsek, ku ktorému všetko smeruje, aby človek mohol lepšie pochopiť zmysel života.“⁸¹ Prehodnotenie životných postojov je zaiste správna vec, avšak starý človek práve tu naráža na vážny problém.

Podľa A. Deekena: „Jedným z kľúčových problémov starších ľudí je zastrešujúca myšlienka, že by ich život v starobe mohol stratiť každý zmysel. Postupne sa im stáva jasným, že by sa jedného dňa azda mohlo stať, že už nebudú nikomu potrební na pracovisku, vo svojej rodine a ani v spoločnosti. Keď si je človek plne vedomý, že postupne stráca fyzické i rozumové sily, začne sa obávať, že by sa mohol stať neužitočným a neželateľným, ťarchou pre iných.“⁸²

79 NOUWEN, H. *Vnútorň hlas lásky*, Bratislava: Redemptoristi – Slovo medzi nami, 2012, s.41.

80 DEEKEN, V *Jeseni života*, s. 26-27.

81 JÁN PAVOL II. *List starším ľuďom*. [online]. [cit. 16.3.2014]. Dostupné na internete:

<http://kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/list-starsim-ludom-1999>

82 DEEKEN, V *Jeseni života*, s. 62.

Podobne sa vyjadruje aj M. Gasperová: „Kým starí ľudia budú v spoločnosti skryté či otvorene opovrhovaní alebo marginalizovaní, budú v dôsledku svojej staroby deprimovaní. Niektoré funkcie starších ľudí sa len spomalia, no inteligencia a schopnosť sa učiť zostávajú aj v tejto fáze života relatívne zachované.“⁸³ Prečo je dnešná spoločnosť poznačená beznádejou?

Jesus Sastre vo svojom článku *Valores y contravalores de la cultura postmoderna en base a un discernimiento* (Hodnoty a protihodnoty postmodernej kultúry na základe ich rozlišovania)⁸⁴ takto definuje obdobie postmodernizmu v ktorom žijeme: Základnou a spoločnou charakteristikou postmodernizmu a všetkých jeho prejavov je rozčarovanie vyprodukované absenciou utópie a stratou nádeje z prostriedkov na jej dosiahnutie. Nastolenie veľkých solidárnych a revolučných otázok sa zamenilo za kult telesného zdravia, dôležitosť emócií a bezhraničnosť toho, po čom túžime. Boh je mŕtvy, veľké ciele sa uhasili, a nikoho nič nezaujíma: toto je radostná novota.⁸⁵

Zo straty nádeje či zmyslu života sa neraz zrodí zúfalstvo alebo dokonca aj samovražda. Alfonz Deeken poukazuje, že myšlienka na samovraždu pochyťí človeka práve vtedy, keď už nevidí nič, pre čo by mal žiť. Dodáva, že aj medzi starými ľuďmi je veľa frustrácii a zúfalstva.⁸⁶ Toto svoje tvrdenie podkladá aj štatistikou: Vo Francúzsku pripadá na ľudí pod 55 rokov 51 samovrahov na 100 000 osôb a na skupinu nad 55 rokov tento počet stúpa až na 158. Jedna novšia štatistika v Nemecku ukázala, že kým zo 100 000 Nemcov spácha samovraždu ročne priemerne 21, medzi šesťdesiatnikmi je ich 55 a počet žien medzi 50. - 55. rokom, ktoré si berú život, je dvojnásobne väčší ako počet samovrahov medzi 30. a 35. rokom. Štatistiky v Anglicku a v Spojených štátoch ukazujú tie isté charakteristiky: počet samovrahov rastie úmerne s vekom. V Anglicku si berie život trikrát viac ľudí v skupine od 40 do 59 rokov než medzi tými, čo sú pod 40 rokov, a počet samovrahov medzi tými, čo sú nad šesťdesiat rokov, je dokonca päťkrát väčší.⁸⁷

Ako prekonať túto neblahú situáciu? Dnešná doba je povinná vidieť tento problém a hľadať odpovede na tieto otázky. „Zmysel života je podľa C.G. Junga v prijatí ubúdania

83 GASPEROVÁ, M. *Staroba vysoká škola viery - duchovná starostlivosť o seniorov v opatrovateľskom procese*. Martin: Osveta, 2008, s. 31.

84 preložil Ján Jakubovič

85 SASTRE, J. *Valores y contravalores de la cultura postmoderna en base a un discernimiento*. In: *La respuesta exige un exodo*, Salamanca: CEME, 1993, s. 17.

86 DEEKEN, V jeseni života, s. 62.

87 DEEKEN, V jeseni života, s. 62 - 63.

telesných i duševných síl a v obrátení pohľadu dovnútra. Bohatstvo človeka je v jeho duši. Staroba nás pozýva pozrieť sa dovnútra a tam objaviť poklad spomienok a duchovné bohatstvo.“⁸⁸

Podobne sa vyjadruje aj M. Gasperová: Hlavnou úlohou v procese starnutia je zvyknúť si na straty. To, čo, zostáva je potreba lásky.⁸⁹ Človek stráca. Deti odchádzajú, životný partner zomiera, kolegovia a priatelia na neho zabudnú. A tak zostáva sám so svojim „Ja.“

H. Nouwen dáva takúto radu: „Postupne musíš prejsť od vonkajšieho plaču - plaču po ľudoch, o ktorých si myslíš, že môžu naplniť tvoje túžby - k plaču dovnútra, k miestu, kde ťa môže držať a nieť Boh.“⁹⁰ Prorok Zachariáš píše: „Obráťte sa ku mne, hovorí Pán zástupov, a obrátim sa k vám“ (Zach 1,3). Čo je tým obrátením sa na Boha? Azda nie to, že človek si uvedomí, že sám v sebe nemôže byť šťastný?

Wilfred Stinissen ponúka takúto reflexiu: Človek nikdy nie je schopný stáť sa sebou samým - na rozdiel od Boha: o ňom môžeme vyhlásiť, že zotrúva v dokonalej jednote so sebou samým. Človek však musí zabudnúť na seba ak sa ma nájsť.⁹¹

Obrátenie sa do svojho vnútra, obrátenie sa na Boha, ktorý jediný môže dať opravdivé šťastie človeku,⁹² spôsobí, že človek prestane myslieť na seba a začne hľadať možnosti ako uplatniť svoje schopnosti pre službu iným.

Na potrebu objavenia a rozvinutia zmyslu pre posledný úsek ľudského života nedávno dosť silne zdôraznila tzv. viedenská škola psychoterapie v logoterapii Dr. Viktora Frankla.⁹³ Tento psychiater, ako príslušník židovského národa, prežil počas druhej svetovej vojny, niekoľko rokov svojho života v koncentračnom tábore v Osvienčine. Opisuje svoje skúsenosti z tohto obdobia v knihe „A přesto říci životu ano“. Zarážajúcim na tejto jeho skúsenosti je fakt, že napriek všetkému, čo si vytrpel, povedal: Nejde o to, čo my očakávame od života, ale o to, čo život očakáva od nás.⁹⁴

88 GRŮN, Umenie starnúť, s. 13.

89 GASPEROVÁ, Staroba vysoká škola viery- duchovná starostlivosť o seniorov v opatrovateľskom procese, s. 30.

90 NOUWEN, Vnútorň hlas lásky, s. 19.

91 STINISSEN, W. *Věčnost uprostřed času*. Kostelní Vydří: Karmelitánske nakladatelství, 2004, s. 17.

92 SV. AUGUSTÍN, *Vyznania*. Lúč: Bratislava, 1997, s. 29.

93 DEEKEN, V jeseni života, s. 63.

94 FRANKL, V. E. *A přesto říci životu ano*. Kostelní Vydří: Karmelitánske nakladatelství, 2006, s. 89.

„Frankl vychádza pri riešení problémov človeka z fonemenologicko-psychologického chápania osobnosti ako bytosti túžiacej po zmysle bytia. Slobodu vôle považoval za základnú ľudskú vlastnosť. Uplatňovanie tejto slobody niekedy od človeka vyžaduje veľké úsilie. Sloboda človeka ako takého nezávisí od podmienok, v ktorých žije. Slobodne však zaujme voči ním určitý postoj.“⁹⁵

Silná vôľa môže pomôcť človeku, aby sa nezameriaval na seba a neutápal sa vo svojom biednom rozpolžení, ale aby hľadal potrebu svojej realizácie.

Doktor Frankl uvádza prípad lekára, ktorý ošetroval židovskú ženu. Na ruke mala náramok z detských zlatých zubov. Postupne sa rozhovorila: „Tento zub patril Miriam, tento Ester a tento Samuelovi.“ Vymenovala mená všetkých svojich deviatich nevinných detí, ktoré zomreli v plynovej komore. Lekár sa jej opýtal: „Ako môžete žiť s takýmto žiaľom?“ Ona odpovedala: „Starám sa o opustené deti.“ Nezúfala si a ani netúžila po pomste.⁹⁶ Táto žena dokázala nájsť zmysel života v službe druhým. Nad potrebou hľadania zmyslu života pre starých ľudí by mala reflektovať aj Cirkev. Vo 4. kap. sa k tejto téme vrátíme.

2.3 Svedectvo života a zmysel pre pravé hodnoty

Žijeme v dobe, ktorá je poznačená stretom dvoch kultúr. Kultúr, ktoré sa v mnohých oblastiach navzájom vylučujú. Akou definíciou vystihnúť slovo kultúra?

Marko I. Rupnik píše: Kultúra je spojivo spájajúce človeka s človekom a rôzne skupiny navzájom. Spojivo nie iba zdieľanie, ale taktiež prostredie, v ktorom sa človek pokúša vyjadriť vlastnú pravdu, tvorivosť a uskutočňovať zmysel svojej existencie. Kultúrou sa myslia významy a hodnoty zdieľané skupinou.⁹⁷

Aké hodnoty zdieľa naša spoločnosť? Piet van Breemen konštatuje: „Žijeme v spoločnosti, ktorá vyžaduje výkon, hodnotí nás podľa toho, čo dosiahneme. To je

95 KOVÁČ, A. *Pastoračná starostlivosť o starých a chorých*. Krivá: M – Servis, 2008, s. 59.

96 FRANKL, V. E. *Vôle ke smyslu*. [online]. [cit. 26.3.2014]. Dostupné na internete: <http://www.uloz.to/xNoWg7t/vule-ke-smyslu-pdf>

97 RUPNÍK, M. I. *Spirituální četba*. In: In: ŠPIDLÍK, T. RUPNIK, M. I. CAMPATELLI, M. TENACE, M. ŽUST, M. *Nové cesty pastorální teologie – Krása jako východisko*. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma s.r.o., 2008, s. 84 - 85.

vzduch, ktorý dýchame. Je to svet, v ktorom si musíme všetko zaslúžiť. Naučili sme sa to už ako deti a veľmi rýchlo vstúpili do svojho vnútra. Poznačuje to náš život. Nielen peniaze si musíme zaslúžiť, ale aj naše dobré meno a vd'ačnosť, niekedy dokonca aj srdečnosť a náklonnosť.“⁹⁸

V akom enormnom rozpore je toto konštatovanie k slovám Ježiša Krista, keď vysielal svojich učeníkov ohlasovať evanjelium: „Zadarmo ste dostali, zadarmo dávajte“ (porov. Mt 10,5 – 8), podobne sa vyjadruje aj apoštol Pavol: „Čo máš, čo si nedostal? A keď si dostal, čo sa chvasceš, akoby si nebol dostal“ (1Kor 4,7)? V zistení Pieta van Breemena a v postoji kresťanstva vidíme jasný rozdiel. Otázka znie, ktoré hodnoty sú pravé, a kto by mal o tom vydať svedectvo? Či nie ten človek, ktorý overil ich správnosť? Človek, ktorý už niečo zažil?

Alessandro Pronzato píše: „Byť starým v minulých storočiach malo ďalšiu dôležitú hodnotu. Poznať svet, mať veľa spomienok a skúsenosti, ktoré mladší nemohli mať, to bolo bohatstvo, ktoré vlastnili len niekoľkí a ktoré vo všetkých ostatných vzbudzovalo rešpekt a úctu. Starí a starší ľudia boli strážcami pamäti, ktoré dostali od predchádzajúcich generácií.“⁹⁹

V tejto dobe sa postoj k prijímaniu vedomosti obrátil. Piet van Breemen poznamenáva: „Význam starších ľudí pre mladú generáciu sa zdá byť dnes iný ako voľakedy. Vedomosti a skúsenosti sa dajú odovzdávať mladým len v obmedzenej miere.“¹⁰⁰

Nie je ani potrebné klásť si otázku, prečo je to tak. Znalosti a vymoženosti vo svete techniky tak napredujú, že staršia generácia nie je schopná držať krok s mladšou generáciou. Aké vedomosti môže teda odovzdávať staršia generácia mladšej?

Staroba je niečo podobné ako viera. Obidve tieto cennosti sa očisťujú v ohni (porov. 1Pt 1,7). A to v ohni času. Až čas staroby ukáže ľuďom, čo v živote malo hodnotu a čo nie. A. Deeken dodáva: „Mnohé veci, ktoré si v mladosti cenili, sa nám v starobe stávajú otáznymi, hlási sa nový pocit toho, čo je naozaj dôležité a trvalé. Staroba cibrí cit pre to, čo je autentické a trvalé.“¹⁰¹

98 BREEMEN, Duchovná cesta k starnutiu, s. 19.

99 PRONZATO, Staroba vek nádeje, s. 31 - 32.

100 BREEMEN, Duchovná cesta k starnutiu, s. 25.

101 DEEKEN, V jeseni života, s. 76.

Dokument „Familiaris consortio“ dáva za úlohu starým ľuďom nasledovné: „Svedčiť o minulosti a viesť k múdrosti mladých ľudí a budúce pokolenia.“¹⁰² Čo je však múdrosť? Biblia hovorí: „Koruna múdrosti je bázeň pred Pánom“ (Sir 1,22).

História pozná veľa prípadov, keď svedectvo starých ľudí o vzťahu k Bohu, či o tých pravých hodnotách bolo rozhodujúcim pre životné rozhodnutia prítomných svedkov. Pápež Ján Pavol II. vyzýva starých ľudí, aby boli svedectvom pre mladších a za príklad im dáva starca Eleazára z Knihy Makabejcov. Tento muž, aj keď je už starec, radšej zomrie, len aby nedal mladším príležitosť na poľavenie vo vernosti zákonu (porov. 2Mach 6,18-31).¹⁰³

Sv. Irenej¹⁰⁴ mučeník z počiatkov kresťanstva hovorí, že na jeho náboženské presvedčenie mal vplyv príklad sv. Polykarpa. Hovorí, že keď bol malý, počúval často Polykarpa. Rozprával, ako žil s Jánom a s tými, ktorí videli Pána. Vrazil, že si spomína veľmi dobre na jeho slová, a vysvetľoval, čo počul od tých, ktorí boli blízko pri Pánovi. Hovoril o jeho zázrakoch, jeho učení. Vďaka milosrdenstvu, ktoré Pán Irenejovi doprial, počúval usilovne o všetkých týchto záležitostiach, aby ich zachytil nie len na papier, ale aj do srdca. A vždy sa snažil, vďaka Božej milosti, zachovať ich živé a s celou vernosťou.¹⁰⁵ Svedectvo života bolo to, čo dalo neskoršiemu mučeníkovi presvedčenie i silu vytrvať vo vernosti Kristovi.

Pápež Ján Pavol II. hovorí zo svojej skúsenosti: „Všetci poznáme veľaavravné príklady starých ľudí, ktorí ostali prekvapujúco mladiství a silní na duchu. Každý, kto k nim prichádza, je povzbudený ich slovami a posilnený ich príkladom.“¹⁰⁶

Pápež Pavol VI. upozorňuje: „Svedectvo vlastného života viac než kedykoľvek inokedy stáva sa dnes základnou podmienkou účinnej evanjelizácie.“¹⁰⁷

Tento životný príklad či svedectvo života môže, ba priam musí vydať aj staršia generácia. Pápež Ján Pavol II. takto hodnotí túto etapu života: „Táto doba poskytuje

102 JÁN PAVOL II. *Familiaris consortio*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1993. 27.

103 JÁN PAVOL II. *List starším ľuďom*. [online]. [cit. 16.3.2014]. Dostupné na internete:

<http://kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/list-starsim-ludom-1999>
104 * 140/160 - †220 po Kristovi.

105 *Carta de san Policarpo de Esmirna a los filipenses*. [online]. [cit. 28. 2. 2014]. Dostupné na internete (španielsky): <http://www.mercaba.org/TESORO/policarpo-02.htm>

106 JÁN PAVOL II. *List starším ľuďom*. [online]. [cit. 16.3.2014]. Dostupné na internete:

<http://kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/list-starsim-ludom-1999>

107 PAVOL VI. *Evangelii nuntiandi*, 100.

konkrétne možnosti lepšie preskúmať minulosť, hlbšie spoznať a prežívať Veľkonočné tajomstvo a stať sa v Cirkvi pre celý ľud Božím vzorom.“¹⁰⁸

2.4 Zmysel pre odpustenie

Piet van Breemen vo svojej knihe „Duchovná cesta k starnutiu“ píše: „V starobe je nám to blízke, celý svoj dlhý život si ešte raz usporiadať. Pomaly sa strácajú povinnosti, schopnosti a dúfajme aj ctižiadostivosť a viditeľné výkony. Tým sa nám, viac ako kedykoľvek inokedy, otvára cesta do vnútra.“¹⁰⁹ Cesta, ktorá smeruje k prehodnoteniu života. M. Gasperová vo svojej knihe „Staroba vysoká škola viery - duchovná starostlivosť o seniorov v opatrovateľskom procese“ ponúka takúto reflexiu od Erika Eriksona, ktorý podrobne opisuje fázy života. Podľa neho je úsilie o zdokonaľovanie najdôležitejšou úlohou staroby. Na to je však potrebné vzdať sa toho, čo sa už nedá udržať, a pritom si ponechať pocit, že vlastný život má význam. Ježiš na kríži povedal: Je dokonané. Toto grécke slovo znamená naozaj dokonané, teda niet už čo robiť. Každý kto také niečo môže povedať o svojom živote pocíti vnútorné naplnenie.¹¹⁰

Ľudský život je plný nástrah a nie každý môže v závere života povedať s pokojným svedomím: Je dokonané. Ježiš hovorí svojim učeníkom, že ten, kto prináša dar na oltár, musí sa najprv zmieriť so svojim bratom (porov. Mt 5,23-25). Starý človek sa nachádza vo fáze života, keď prinesie zanedlho Bohu dar, dar svojho života.

Obdobie staroby je posledným medzníkom na prehodnotenie života. Etapou života, pri ktorej sa človek musí pýtať samého seba: Jednal by som podobne ako som to urobil pred niekoľkými rokmi? Častokrát až obdobie bilancie v starobe poukáže na niečo, čo človeka ničí zvnútra. C. G. Jung hovorí: „Nič sa nemení, čo sa nepríjme.“¹¹¹

Mnohokrát si človek ťahá svoje zranenia aj celý život. Jozef Augustín hovorí: „Rady, ktoré ľudia neraz dávajú ukrivdeným osobám, ako „snaž sa na to zabudnúť“, „nevracaj sa k tým veciam“, nehrab sa v minulosti“, sú chybné. Takéto rady sú skôr

108 JÁN PAVOL II. *Christifideles laici*, 48.

109 BREEMEN, *Duchovná cesta k starnutiu*, s. 47.

110 GASPEROVÁ, *Staroba vysoká škola viery- duchovná starostlivosť o seniorov v opatrovateľskom procese*, s. 30.

111 BREEMEN, *Duchovná cesta k starnutiu*, s. 47.

prekážkou ako pomocou na dosiahnutie väčšej zrelosti ukrivdeného. Sťažujú budovanie zrelších rodinných, priateľských a spoločenských zväzkov. Ak sa totiž prežitá krivda, zvlášť trvajúca dlhý čas, nevylieči, ľahko sa stane prameňom krivdy pre iných.“¹¹²

Tu je veľmi dôležité upozorniť, že jediným liekom na zranenia je odpustenie. Čo to znamená do dôsledkov? Anzelm Grün v knihe „Čo mám robiť?“ odpovedá na takýto problém. Jedna žena si od neho pýtala radu, ako ma vyriešiť svoje zranenie. V dospievaní ju zneužil jeden muž a teraz po rokoch by chcel dať ten vzťah do poriadku. Ona však nie je schopná mu odpustiť a začať od znova. Anzel Grün jej radí: Na vašom mieste by som niekdajšiemu priateľovi nedával nádej na obnovenú dôveru. Prepáčiť by ste mu však mali. Ak totiž neodpúšťate, naďalej vo vás pôsobí negatívna energia prúdiaca z vášho zranenia. Odpustiť neznamená na všetko zabudnúť a znova nadviazať s druhým celkom normálny vzťah. Odpustenie znamená predovšetkým to, že sa oslobodzujem od negatívnej energie, ktorá je stále prítomná v mojej rane. Ak neodpustím, zostávam naďalej pevne zviazaný s človekom, ktorý ma zranil.¹¹³

Mnohokrát odpustenie nesprávne aplikujeme na životné zranenia. Piet van Breemen, v knihe „Duchovná cesta k starnutiu“, uvádza nedorozumenia v oblasti odpustenia. Uvádzame aspoň niektoré:

- odpustenie nie je naivita, ktorá všetko prikrášľuje a zlo rozmazáva,
- odpustenie nie je zatláčanie, ktoré hľadá pokoj, spory obchádza nespravodlivosťou. Zatláčanie nikdy nie je trvalým riešením problému.
- odpustiť neznamená zabudnúť,
- odpustenie nie je súčasne zmierenie. na zmierenie treba najmenej dve osoby, zatiaľ čo odpustenie je možné bez kontaktu s páchatelom.
- odpustenie nie je identické z beztrestnosťou. Právnické potrestanie sa deje „vonku“, oddelene; odpustenie nastáva v našom srdci.

112 AUGUSTYN, J. *Bolesť krivdy a radosť z odpustenia*. Trnava: Dobrá kniha, 2005, s. 17.

113 GRÜN, A. *Čo mám robiť?*. Trnava: Dobrá kniha, 2011, s. 215.

- odpustenie znamená dozrievanie zo stavu pasívnej obeť bez kontroly cez pocity až k názoru, že my sami sme prameňom našich pocitov.¹¹⁴

Odpustenie môžeme deliť dvoma smermi. Odpustenie tým, ktorí nám ublížili, a poprosenie odpustenia od iných. K. Lachmanová v knihe „Zamknuté znútra“ píše: Pravdou však zostáva, že v medziľudských vzťahoch sa málokedy nájde situácia, keď všetka vina je len na jednej strane a na druhej je úplná nevina. Preto sa nenechajme klamať. Miliómy ľudí na celom svete (vrátane kresťanov) žijú v ilúzii, že vinní sú vždy tí druhí. Ide o tzv. Adamov syndróm, žena za to môže... had za to môže... a vlastne aj Pán za to môže, pretože to takto všetko stvoril!¹¹⁵

Tento čas musí byť časom pravdy, iba pravda je oslobodzujúca (porov. Jn 8,32) iná možnosť už nebude. Kto nebude platiť za chyby, ktoré popáchal na tomto svete, bude za nich platiť vo večnosti (porov. Mt 5,25-26). Viac sa tejto téme budeme venovať v časti o sviatosti pokánia.

114 BREEMEN, Duchovná cesta k starnutiu, s. 50-51.

115 LACHMANOVÁ, K. *Zamknuté znútra*. Bratislava: Lúč, 1997, s. 15.

3 Potreba katechézy pre starých ľudí

Pápež Pavol VI., ktorý sa snažil o zavedenie dokumentov II. vatikánskeho koncilu do života, a to zvlášť ohľadom zaangažovanie sa laikov do ohlasovania evanjelia, píše v apoštolskej exhortácii „*Evangelii nuntiandi*“: Podobne ako Kristus pri svojich kázňach alebo apoštoli v deň zoslania Ducha Svätého aj Cirkev vidí pred sebou neprehľadný zástup ľudí, ktorí potrebujú evanjelium a majú naň právo, pretože Boh chce, aby sa všetci ľudia spasili a došli k poznaniu pravdy (1Tim 2,4). Cirkev si je vedomá svojej povinnosti hlásať spásu všetkým ľuďom a vie, že evanjeliové poslanstvo nie je vyhradené len malej skupine privilegovaných či vyvolených osôb, ale že je určené všetkým.¹¹⁶

Dnes po päťdesiatich rokoch od ukončenia koncilu môžeme pozorovať zmenu v postoji cirkvi k laikom, avšak veľakrát prehliadame citované slová pápeža Pavla VI., že evanjeliové poslanstvo nie je vyhradené privilegovanej skupine. Častokrát sa zdá, akoby tou privilegovanou skupinou boli práve mladí ľudia.

P. Ján ev. Urban sa zamýšľa: Keď sú zrelí, či starší ľudia prístupnejší, nerobíme veľkú chybu, keď stále hovoríme: Mladí, mladí - a starí akoby neboli? A nie je práve v starých ľuďoch terén, kde ma náboženstvo nastúpiť svoju úlohu - v tejto etape ľudského života? Nemáme svoju snahu vedome a plánovane zamerať na zreľých ľuďoch, na nich myslieť a ich vychovávať ku Božej cti? Ved' sú pripravenejší vďaka svojim životným skúsenostiam pre veľkú Božiu oslavu. Mladí možno ešte netrpeli, možnože ešte neboli nešťastní, vedie sa im celkom dobre, sú plní radosti a nie sú prístupní pre Božie a večne veci. Starší ľudia, ktorí niečo zakúsili, už majú dušu naladenú - ale my ich nechávame, akoby o nich nešlo.¹¹⁷

Potrebu katechézy pre všetky vekové skupiny zdôraznil aj pápež Ján Pavol II. v apoštolskej exhortácii o katechéze v našej dobe „*Catechesi tradendae*“. Hovorí: „Dospeli v akomkoľvek veku, ako aj osoby staršie - ktorí si zasluhujú osobitnú pozornosť so zreteľom na ich skúsenosti a problémy - sú takisto adresátmi katechézy ako deti, dospievajúci a mladí.“¹¹⁸ Myšlienky o väčšom zaangažovaní sa laikov do misijného

116 PAVOL VI. *Evangelii nuntiandi*, 57.

117 URBAN, J. *Duchovní slovo pre dnes a zíttra*. Strojopis, s. 147.

118 JÁN PAVOL II. *Catechesi tradendae*. Bratislava: Saleziánske katechetické stredisko, 1993, 45.

poslania Cirkvi hlbšie rozvinul v exhortácii „Christifideles laici“. Pápež Ján Pavol II. v tomto dokumente poukazuje, že katechéza nie je iba možnosťou, ktorá sa ponúka laikom. Hovorí: „Každý pokrstený má na to dokonca právo aby bol vzdelávaný, vychovávaný a vedený v kresťanskej viere a v kresťanskom živote.“¹¹⁹

3.1 Potreba lepšie spoznať Krista

V posledných rokoch často zaznieva termín „Nová evanjelizácia“. Tento termín sa nachádza vo viacerých dokumentoch magistéria.¹²⁰ Na akú novosť sa myslí pod týmto pojmom?

V knihe *Nové cesty pastorálnej teológie* Milan Žust poskytuje takéto zamyslenie: Nová evanjelizácia, tak často spomínaná v posledných rokoch, ale nechce byť „novou“ v zmysle niečoho nového, ako nejaká ponuka, ktorá nikdy neuzrela svetlo sveta. Chce byť originálnou, ale v zmysle počiatku kresťanstva, ako odpoveď na duchovnú skúsenosť vo forme osobného stretnutia s Pánom.¹²¹ V podobnom duchu sa vyjadruje aj kardinál Tomáš Špidlík. Píše: Základom ľudského života a taktiež každej evanjelizácie - tak ako to bola na začiatku kresťanstva stále zostáva náboženská skúsenosť, to jest osobný a láskyplný vzťah s Pánom.¹²²

Prijať či prehliť poznanie Ježiša Krista môžeme skrze čítanie Božieho slova. Sv. Hieronym hovorí: „Nepoznať Písmo znamená nepoznať Krista“.¹²³ Na túto potrebu poukázal aj II. vatikánsky koncil a vyzýval všetkých veriacich v Krista, aby častým čítaním Svätého písma nadobudli „vznešené poznanie Krista Ježiša“ (Flp 3, 8).¹²⁴

119 JÁN PAVOL II. *Christifideles laici*, 34.

120 napr. *Redemptoris misio*, V lineamentach synody o novej evanjelizácii atď.

121 ŽUST, M. *Náboženská a duchovní zkušenost*. In: In: ŠPIDLÍK, T. RUPNIK, M. I. CAMPATELLI, M. TENACE, M. ŽUST, M. *Nové cesty pastorální teologie – Krása jako východisko*. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma s.r.o., 2008, s. 386.

122 ŽUST, M. *Náboženská a duchovní zkušenost*. In: In: ŠPIDLÍK, T. RUPNIK, M. I. CAMPATELLI, M. TENACE, M. ŽUST, M. *Nové cesty pastorální teologie – Krása jako východisko*. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma s.r.o., 2008, s. 409.

123 SV. HIERONYM, *Comm. in Is., Prol.*: PL 24,17; In: Dokumenty II. Vatikánskeho koncilu, *Dei Verbum*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2008, 25.

124 DRUHÝ Vatikánsky koncil. *Dei Verbum*, 25.

Existuje viacero spôsobov ako čítať Sv. písmo. Avšak pápež Benedikt XVI. v apoštolskej exhortácii „*Verbum Domini*“ píše: V dokumentoch, ktoré pripravovali a sprevádzali synodu, sa hovorilo o rozličných formách plodného prístupu k Svätému písmu vo viere. Napriek tomu väčšiu pozornosť venovali lectio divina, ktorého plodné využívanie, pomáha veriacim nielen lepšie pochopiť evanjelióvu blahozvesť, ale napomáha stretnutiu sa so samým Kristom, živým božským Slovom.¹²⁵

Lectio divina je spôsob pre čítanie Božieho slova tak, aby človek nadobudol osobnú skúsenosť s Kristom. Na túto skúsenosť sa v dnešnej evanjelizácii kladie veľký dôraz. M. Žust vo svojom článku „Náboženská a duchovní zkušenost“ poznamenáva: O tejto skúsenosti hovorili už aj cirkevní otcovia, pretože si uvedomovali dva protikladné aspekty náboženskej skúsenosti: je niečím o čom sa nedá hovoriť (tajomná, neopísateľná...), ale taktiež niečím o čom sa nedá nehovoriť.¹²⁶

Človek, ktorý má náboženskú skúsenosť, nemusí častokrát ani hovoriť, ale svojim životom svedčí. Pápež Benedikt XVI. poznamenáva: Interpretácia Svätého písma by nebola úplná, ak by sme nepočúvali aj tých, čo skutočne žili podľa Božieho slova, teda svätých. Najhlbšia interpretácia Písma totiž pochádza od tých, ktorí sa počúvaním, čítaním a pravidelnou meditáciou dali Božím slovom skutočne formovať.¹²⁷

Odvzdávaná osobná náboženská skúsenosť, a nie iba náboženská tradícia pomáha poukázať ešte na jeden aspekt. Pomáha preklenúť priepasť medzi svetom hmoty, viditeľným, a svetom neviditeľným.¹²⁸ Táto osobná skúsenosť dosvedčuje, že Božie slovo je stále živé a účinné mocou Ducha Svätého a zjavuje Otcovu pôsobivú lásku voči ľuďom.¹²⁹

Prehĺbenie poznania Sv. písma je dôležitým bodom pre plodné odovzdávanie viery. Cirkevný otec Klement Alexandrijský hovorí: Viera vás pripraví, skúsenosť ukáže cestu a Písmo vás ako majster povedie.¹³⁰

125 BENEDIKT XVI. *Verbum Domini*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2011, 87.

126 ŽUST, M. *Náboženská a duchovní zkušenost*. In: ŠPIDLÍK, T. RUPNIK, M. I. CAMPATELLI, M. TENACE, M. ŽUST, M. *Nové cesty pastorální teologie – Krása jako východisko*, s. 394.

127 BENEDIKT XVI. *Verbum Domini*, 48.

128 RATZINGER, J. *Úvod do křesťanství*. Brno: Nakladatelství Petrov, 1991, s. 17.

129 BENEDIKT XVI. *Verbum Domini*, 52.

130 KLEMENT ALEXANDRIJSKÝ, *Protrepticus*, 9,18. In: In: ŠPIDLÍK, T. RUPNIK, M. I. CAMPATELLI, M. TENACE, M. ŽUST, M. *Nové cesty pastorální teologie – Krása jako východisko*, s. 392.

3.2 Katechizácia v oblasti právd viery

Na počiatkoch kresťanstva bola katechéza zvlášť zdôrazňovaná. Ako hovorí pápež Ján Pavol II.: „V prvotnej Cirkvi sa katechumenát a iniciácia do krstu a do Eucharistie stotožňovali.“¹³¹ Sviatosť krstu prijali iba tí, ktorí boli poučení vo viere (porov. Sk 2,41) a zanechali predošlý hriešny spôsob života (porov. 2Kor 4,2). Správne poznanie právd viery bolo dôležité nielen preto, aby veriaci neskĺzol do bludov, ale aj pre odovzdávanie tohto dedičstva ostatným.

Toto právo na katechézu, na prehĺbenie poznatkov o svojej viere, majú aj starí ľudia. Oni neraz boli vychovávaní iba v tradičnej viere a pravdou je aj to, že práve oni sú často tými, ktorí odovzdávajú poklad viery mladšej generácii. Pastoračný plán Cirkvi na Slovensku prináša ohľadom viery a odovzdávania evanjeliového posolstva mladším tento poznatok: „Povrchná viera, motivovaná len rodinnou tradíciou, náboženské úkony vykonávané mechanicky a zo zvyku, ktoré charakterizujú veľkú časť strednej a staršej generácie, sa ukazujú pre dorastajúce nové generácie málo prítiahľivé.“¹³²

Aj z tohto dôvodu je nevyhnutná katechéza pre ľudí v pokročilom veku. Dnes už nie je možné pri ohlasovaní Kristovho posolstva, tak ako ho podáva Katolícka cirkev, poznať iba základné vieroučné body. Je doba, v ktorej si veriaci musí vedieť aj obhájiť prijaté učenie (porov. 1Pt 3,15).

Častokrát hľadáme nové spôsoby ako ponúknuť evanjeliové posolstvo pre ľudí, ktorí sú neveriaci, spôsob, aby toto posolstvo bolo pre nich atraktívne. Biskupi na II. vatikánskom koncile vidia vo svedectve života členov cirkvi jeden zo spôsobov boja proti ateizmu. Hovoria: „Liek proti ateizmu treba očakávať od vhodne predkladaného učenia a od bezúhonnosti života Cirkvi a jej členov. Lebo Cirkev má sprítomňovať, ba priam zviditeľňovať Boha Otca a jeho vteleného Syna tým, že sa pod vedením Ducha Svätého neprestajne obnovuje a očisťuje. To sa dosiahne najmä svedectvom živej a zrelej viery, to jest viery pripravenej pravdivo vidieť ťažkosti a schopnej prekonávať ich.“¹³³

131 JÁN PAVOL II. *Catechesi tradendae*, 23.

132 *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 -2013*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2007, 10.

133 DRUHÝ Vatikánsky koncil. *Gaudium et spes*, 21.

3.3 Katechizácia v oblasti sviatosti

Sviatosti Nového zákona ustanovil Ježiš Kristus. Katechizmus Katolíckej cirkvi udáva: „Je ich sedem: krst, birmovanie, Eucharistia, pokánie, pomazanie chorých, posvätný stav a manželstvo. Tieto sviatosti sa týkajú všetkých etáp a všetkých dôležitých chvíľ života kresťana: dávajú životu viery kresťanov vznik a rast, uzdravenie a poslanie. V tomto je určitá podobnosť medzi etapami prirodzeného života a etapami duchovného života.“¹³⁴

Ako sme uviedli vyššie, sviatostí je sedem. Avšak z dôvodu, že táto diplomová práca si za svoj cieľ určila skupinu ľudí vo vyššom veku a ľudí, ktorí sú veriaci, nebudeme sa venovať sviatosti krstu, kňazstva, birmovania a ani sviatosti manželstva.

3.3.1 Sviatosť pokánia – uzdravujúca sviatosť

„Kniha Prísloví upozorňuje, že aj spravodlivý padne a dokonca sedem krát za deň (porov. Prís 24,16). Z tohto tvrdenia je jasný uzáver, že ten kto zhreší, musí prosiť o odpustenie. Sv. otec František vysvetľuje: Ide predovšetkým o skutočnosť, že odpustenie hriechov nie je niečo, čo si môžeme dať sami od seba. Nemôžem povedať: „Odpúšťam si hriechy“. Odpustenie sa žiada, prosí sa od niekoho iného.“¹³⁵

Už v Starom zákone existoval akt na uzmiernenie sa s Bohom spojeným s prosbou o odpustenie. Pre Izraelský národ to bolo prinesenie zápalnej obety (porov. Lv 1,1-4). Toto platilo v čase starej zmluvy. Avšak ten, ktorý je vykupiteľom človeka, stredom vesmíru a dejín - Ježiš Kristus,¹³⁶ ustanovil pre novozákonný Boží ľud iný spôsob ako získať od Boha odpustenie.

Katechizmus Katolíckej cirkvi hovorí: „Kristus ustanovil sviatosť pokánia pre všetkých hriešnych členov svojej Cirkvi, predovšetkým pre tých, ktorí po krste upadli do

134 Katechizmus Katolíckej Cirkvi, 1210.

135 *Sviatosť zmierenia témou generálnej audiencie Svätého Otca Františka*. [online]. [cit. 2.3.2014].

Dostupné na internete: <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20140219030>

136 JÁN PAVOL II. Vykupiteľ človeka, 1.

t'azkého hriechu, a tak stratili krstnú milosť a ranili ekleziálne spoločenstvo. Sviatosť pokánia im ponúka novú možnosť obrátiť sa a znovu získať milosť ospravedlivenia.“¹³⁷

Nie je tajomstvom, že spoveď, ako túto sviatosť ľudovo nazývame, prežíva ťažké časy.¹³⁸

„Podľa prieskumu Centra pre aplikovaný výskum apoštolátu na Georgetownskej univerzite vo Washingtone z roku 2005 len 26 percent dospelých katolíkov v USA chodí na spoveď aspoň raz ročne. Univerzita Notre Dame na začiatku 80. rokov 20. storočia uskutočnila podobný prieskum, ktorý zistil, že aspoň raz ročne sa spovedalo 76 percent katolíkov. (Pozn. red.: Nevieme o podobnom prieskume na Slovensku, no asi by dopadol podobne. Hoci sa utešujeme plnými kostolmi...)“¹³⁹

Z uvedeného prieskumu nie je jasné, aké percento na tomto prieskume predstavujú starí ľudia. Avšak môžeme usudzovať, že na danej skutočnosti majú vplyv práve tí, ktorí približne pred 30 rokmi boli mladou generáciou. Čo je dôvodom takéhoto prístupu k sviatosti zmierenia?

Pápež Ján Pavol II. sa zaoberal týmto javom v apoštolskej exhortácii „*Reconciliatio et paenitentia*“. V tomto dokumente konštatuje: Citlivosť pre hriech sa postupne znižuje práve v dôsledku krízy svedomia a citlivosti pre Boha.¹⁴⁰ Za týmto stavom vidí pápež Ján Pavol II. sekularizmus - smer, „ktorý svojou samou povahou a definíciou je ideovým a mravným hnutím, usilujúcim sa o humanizmus, ktorý úplne odhliada od Boha, celkom sa sústreďuje na kult výkonu a výroby a je zachvátený horúčkou spotreby a pôžitkov bez toho, že by bral zreteľ na nebezpečenstvo, že môže "stratiť svoju dušu", nevyhnutne podkopáva citlivosť pre hriech, a tá sa potom obmedzuje nanajvýš na to, čo uráža človeka.“¹⁴¹

Z nedostatočnej citlivosti na hriech a následného nepriznania si viny pramení aj nezájem o rýchlu nápravu zavineného stavu. Z tohto dôvodu kresťan nevidí sviatosť pokánia ako záchrannú dosku pre svoj život, ako to hovorievali cirkevní otcovia.¹⁴²

137 Katechizmus Katolíckej Cirkvi, 1446.

138 „*Ani ja ťa neodsudzujem*“. [online]. [cit. 13.12.2013]. Dostupné na internete: <http://www.smn.sk/index.php?cislo=0906&sekcia=clanky&smn=20080602.html>

139 „*Ani ja ťa neodsudzujem*“. [online]. [cit. 13.12.2013]. Dostupné na internete: <http://www.smn.sk/index.php?cislo=0906&sekcia=clanky&smn=20080602.html>

140 JÁN PAVOL II. *Reconciliatio et paenitentia*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1993, 18.

141 JÁN PAVOL II. *Reconciliatio et paenitentia*, 18.

142 Katechizmus Katolíckej Cirkvi, 1446.

Páter Pavel Ambros, ktorý sa zaoberal stratou záujmu o sviatosť pokánia, prináša podobné zistenie: Sviatosť zmierenia je dnes praktizovaná bez skutočných konfliktov, vo vyznaní sa úplne prejavuje banalita života. Tým čo vedie ku spovedi, je túžba po spokojnosti so sebou samým, a nie konfrontácia s Božím slovom. Málokedy sa stretávame s konfliktom medzi Bohom, ktorý volá a odpoveďou, ktorú človek nedáva. Naši penitenti sú schopní sa dobre analyzovať (spytovať), ale len veľmi málo je ich na ceste - na svojej životnej ceste k Bohu, k stále novému rozhodovaniu.¹⁴³

Druhým problémom v nevyhľadávaní sviatosti pokánia je nesprávny postoj k tejto sviatosti. Mnohokrát sa javí iba ako vyznávanie svojich hriechov pred človekom a nepociťuje sa ako návrat mánotratného syna do otcovho domu (porov. Lk 15, 11- 30). Aj v tomto smere je potrebné katechizovať a meniť postoj veriacich k tejto sviatosti. Pápež František hovorí: „Sláviť sviatosť zmierenia znamená byť prítulní vo vrúcnom objatí, ktoré je objatím nekonečného Otcovho milosrdenstva.“¹⁴⁴

Častokrát podhodnocujeme túto sviatosť. Vidíme ju iba z jedného uhla, a to ako spôsob na dosiahnutie odpustenia od Boha. Pápež Ján Pavol II. uvádza až štyri druhy zmierenia, a to: „Zmierenie človeka s Bohom, zmierenie sám so sebou, zmierenie s blíždymi a zmierenie s celým stvorenstvom.“¹⁴⁵ Človek svojim postojom neuráža iba Boha, ale urazí aj seba samého, lebo on nekonal, ako ten, ktorý je stvorený na Boží obraz (porov. Gn 1,27). A týmto negatívnym postojom uráža aj ľudí, ktorých má okolo seba.

Pápež František dodáva: „Sviatosť zmierenia je sviatosťou uzdravenia. Keď sa idem spovedať, idem sa dať uzdraviť: dať si uzdraviť dušu, uzdraviť si srdce z niečoho, čo som vykonal a čo nie je v poriadku.“¹⁴⁶

Človek je tvor spoločenský a nebol stvorený pre život osamote. Avšak dennodenný stereotyp či nervozita prináša so sebou aj zlyhania v oblasti komunikácie. M. Gasperová hovorí, že aj rodičia, ktorí nemali nejaký dobrý vzťah k svojim deťom, v starobe zatúžia po ich blízkosti. A ak ich očakávania nie sú naplnené, reagujú hnevom a agresivitou. Avšak

143 AMBROS, P. *Současná krize svátosti pokání a cesty její obovy*. In: *Fórum pastorálních teologu II. Vybraná studijní témata pro posluchače CMTF UP*. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma s.r.o., 2002, s. 18.

144 *Sviatosť zmierenia témou generálnej audiencie Svätého Otca Františka*. [online]. [cit. 2.3.2014]. Dostupné na internete: <http://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20140219030>

145 JÁN PAVOL II. *Reconciliatio et paenitentia*, 26.

146 *Sviatosť zmierenia témou generálnej audiencie Svätého Otca Františka*. [online]. [cit. 2.3.2014]. Dostupné na internete: <http://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20140219030>

spravidla vynucovaná pozornosť a túžba po láske vyvolajú pravý opak.¹⁴⁷ Preto je potrebné pripomenúť, že časté pristupovanie k sviatosti pokánia môže posunúť človeka dopredu nielen vo vzťahu k Bohu, ale aj k svojim najbližším.

Henri Caldélari v knihe „Odpúštení, pramen života“ píše: Každý z nás má skúsenosť, že pokiaľ nespácha nejaký „obrovský“ hriech, odkladá sviatosť zmierenia bokom, pozvoľna zabúda, že je potrebné neustále sa obracať a tak prestáva vidieť, že hreší. Čím menej sa človek spovedá, tým menej cíti potrebu spoved' vykonávať a menej chápe potrebu a hodnotu zmierenia.¹⁴⁸

Znova je potrebné upozorniť na slová evanjelistu Jána, že človek, ktorý má rad Boha, nemôže nemilovať svojho blížneho (porov. 1Jn 4,20)

3.3.1.1 Generálna spoved'

Pápež František na generálnej audiencii povedal: „Zatiaľ máme tento život, ako všetci vieme, „v hlinených nádobách“ (2 Kor 4,7). Sme ešte vystavení pokušeniam, utrpeniu, smrti a z dôvodu hriechu môžeme dokonca tento nový život aj stratiť.“¹⁴⁹ Sviatosť pokánia umožňuje veriacemu človekovi nadobudnúť stratený život a získať očistenie od svojich hriechov. Je to veľmi dôležitá vec, lebo len čistí môžu uvidieť Boha (porov. Mt 5,8). Čo v prípade, keď si kajúcnik uvedomuje, že nejaký hriech nevyznával niekoľko rokov, lebo sa napr. hanbil? V takomto prípade by si mal vykonať generálnu sv. spoved'. Alexander Knorr, spirituál kňazského seminára v Bratislave, vysvetľuje: „Generálna spoved' je nutná vtedy, keď je morálne isté, že niektorá predchádzajúca spoved' bola neplatná. O čo ide? Človek, ktorý pri spovedi vedome a úmyselne zatají ťažký hriech, pácha svätokrádež. Svätokrádež je ťažký hriech. Kto sa spovedá svätokrádežne, nielenže nemá odpustené hriechy, ale pácha nový ťažký hriech.“¹⁵⁰

147 GASPEROVÁ, Staroba vysoká škola viery- duchovná starostlivosť o seniorov v opatrovateľskom procese, s. 30.

148 CALDÉLARI, H. *Odpúštění pramen života*. Kostelní Vydří: Karmelitánske nakladatelství, 1998, s. 33.

149 *Sviatosť zmierenia témou generálnej audiencie Svätého Otca Františka*. [online]. [cit. 2.3.2014]. Dostupné na internete: <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20140219030>

150 KNORR, A. *Generálna svätá spoved' – príprava, obsah a význam*. [online]. [cit. 11.3.2014]. Dostupné na internete: <http://www.katolickenoviny.sk/8-2013-generalna-svata-spoved-priprava-obsah-a-vyznam/>

Je však opodstatnené zaoberať sa témou generálnej sv. spovede? Je vôbec možné, aby niekto úmyselne zamlčoval svoje hriechy, keď pristupuje k sviatosti pokánia? Na Slovensku pôsobí viacero reholí či spoločnosti apoštolského života, ktoré sa zameriavajú na ľudové misie.¹⁵¹ Ide o určitý druh duchovnej obnovy farnosti. Misionári tam prichádzajú a počas nejakého času sa snažia o prehĺbenie viery vo farnosti, o prehĺbenie duchovného života. Členovia Misijnej spoločnosti sv. Vincenta de Paul počas konania ľudových misií kladú dôraz práve na generálnu sv. spoveď. Čo je toho dôvodom? Osobná skúsenosť ich zakladateľa sv. Vincenta de Paul. V Gannes,¹⁵² malej lokalite v teritóriu panstva rodiny de Gondi, trinásť kilometrov od hradu de Follevill, umieral v januári 1617 jeden asi šesťdesiatročný roľník. Napriek tomu, že v očiach všetkých to bol dobrý človek, mučilo ho vedomie, že sa nenachádza v dobrom duchovnom rozpoložení. Preto chcel vidieť Vincenta de Paul, ktorý sprevádzal v tom čase paniu de Gondi do Follevill. Svätý Vincent išiel za ním a ponúkol mu, aby si vykonal generálnu sv. spoveď. Akonáhle sa kajúcnik oslobodil od svojich hriechov, naplnila jeho vnútro opravdivá radosť. Sv. Vincent si uvedomoval vážnosť tejto situácie, no nemohol o nej verejne hovoriť z dôvodu ohrozenia spovedného tajomstva. Aj tu prišla na pomoc Božia milosť. Kajúcnik, ktorý pred tým dlhé roky zatajoval svoje hriechy z hanby pred spovedníkom, po vykonaní generálnej sv. spovede a po obdržaní pokoja a radosti sa priznal panej de Gondi, že keby nebolo tejto spovede, bol by určite zatratný. To bolo pohnútkou k tomu, aby táto zbožná žena poprosila svojho kaplána, aby kázal o generálnej sv. spovedi vo všetkých farnostiach jej panstva.¹⁵³

Je to príklad z ďalekej histórie, avšak nie sme schopní urobiť nejakú štatistiku, koľko ľudí si vykoná celoživotnú sv. spoveď, keďže ide o sviatosť, kde je kňaz viazaný spovedným tajomstvom a penitenti sa neradi vyjadrujú o temných stránkach svojho života.

Vráťme sa naspäť ku celoživotnej sv. spovedi. Kedy by bolo vhodné si ju vykonať? A. Knorr vo svojom článku uvádza tieto prípady: „Takáto spoveď sa odporúča tým, čo majú nejakú pochybnosť o predchádzajúcich spovediach, v ťažkej chorobe, pred sobášom,

151 Patria medzi nich františkáni, kapucíni, redemptoristi, Misijná spoločnosť sv. Vincenta de Paul a iní.

152 Mestečko nachádzajúce sa vo Francúzsku.

153 COSTE, P. *El señor Vicente el gran santo del gran siglo*. Salamanca: CEME, 1990, 1.zv., s.54.

pred vysviackou, pred rehoľnými sľubmi, pri misiách, pri exercíciách, pred strieborným alebo zlatým sobášom a podobne.¹⁵⁴

V citovanom článku nie je vyjadrené implicitne, že túto sv. spoveď by si mali vykonať aj starí ľudia, ale právom si môžeme položiť otázku: Kto viac potrebuje celoživotnú sv. spoveď? Veď práve oni stoja pred bránami do večného života. Ako pomôcku na prípravu ku generálnej sv. spovedi môžeme použiť spovedné zrkadlo. A. Knorr dodáva niektoré body, ako by mala takáto spoveď prebiehať.

„Na začiatku generálnej spovede povieme spovedníkovi, prečo chceme takúto spoveď vykonať: či z nutnosti, alebo dobrovoľne. Kto koná generálnu spoveď z nutnosti, kto ju teda koná preto, lebo jeho predošlé spovede boli neplatné, musí povedať i to, koľko svätokrádežných spovedí vykonal a koľko rás pristúpil k prijímaniu svätokrádeže. Potom povie hriechy, ktoré spáchal od poslednej spovede. Nakoniec sa vyspovedá z hriechov, ktoré zatajil, aj z tých, z ktorých sa spovedal v predošlých neplatných spovediach. Ak sme však niečo zabudli pri spovedi vyznať, stačí to povedať pri najbližšej spovedi.“¹⁵⁵

V závere je potrebné podotknúť, že takúto sv. spoveď si nemusia vykonať iba tí, ktorí zamlčovali svoje hriechy na predchádzajúcich sv. spovediach. Táto možnosť je otvorená pre všetkých.¹⁵⁶

3.3.2 Eucharistické slávenie

V apoštolskej exhortácii „Christifideles laici“ pápež Ján Pavol II. píše: „Nie je prehnaným tvrdením, že zmysel celého života laika spočíva v tom, aby dosiahol poznanie radikálnej novosti kresťanstva.“¹⁵⁷ V čom môže spočívať novosť pre obdobie starého človeka?

154 KNORR, A. *Generálna svätá spoveď – príprava, obsah a význam*. [online]. [cit. 11.3.2014]. Dostupné na internete: <http://www.katolickenoviny.sk/8-2013-generalna-svata-spoved-priprava-obsah-a-vyznam/>

155 KNORR, A. *Generálna svätá spoveď – príprava, obsah a význam*. [online]. [cit. 11.3.2014]. Dostupné na internete: <http://www.katolickenoviny.sk/8-2013-generalna-svata-spoved-priprava-obsah-a-vyznam/>

156 KNORR, A. *Generálna svätá spoveď – príprava, obsah a význam*. [online]. [cit. 11.3.2014]. Dostupné na internete: <http://www.katolickenoviny.sk/8-2013-generalna-svata-spoved-priprava-obsah-a-vyznam/>

157 JÁN PAVOL II. *Christifideles laici*, 10.

V druhej kapitole tejto diplomovej práce sme uviedli smutnú štatistiku o tom, koľko starých ľudí ročne spácha samovraždu, pretože nemajú zmysel života a častokrát prežívajú samotu. A v kapitole o sviatosti pokánia sme uviedli, čo má človek robiť, keď padne, keď zhreší. Ale zatiaľ sme nehovorili odkiaľ má čerpať posilu pre to, aby žil a aby odolával pokušeniu.

Dokument „Lumen gentium“ zdôrazňuje, že účasť na eucharistickom slávení je vrcholom, ale zároveň aj prameňom kresťanského života.¹⁵⁸

Katechizmus Katolíckej Cirkvi vysvetľuje: Podobne ako telesný pokrm slúži na obnovenie stratených síl, tak Eucharistia posilňuje lásku, ktorá v každodennom živote má sklón slabnúť. Keď sa nám Kristus dáva, oživuje našu lásku a robí nás schopnými pretrhnúť nezriadené lipnutia na stvoreniach a zakoreniť sa v ňom.¹⁵⁹

Nevzťahuje sa táto poučka v prvom rade na starých a chorých ľudí, ktorí slabnú a nutne potrebujú posilu a hlbšie zakorenenie sa v Kristovi? Stretnutie sa človeka s Bohom nutne mení jeho pohľad na život. Pápež Ján Pavol II. povedal: Sláviť eucharistiu „prijímaním jeho tela a krvi“ znamená prijímať logiku kríža a služby. To znamená dosvedčiť vlastnú ochotu obetovať sa pre druhých, ako to urobil on.¹⁶⁰ Prijímanie Kristovho tela a krvi spôsobuje, ako je uvedené vyššie, že človek zabúda na seba, ako hovorí pápež: prijíma logiku kríža a služby a začína sa pozeráť na potreby druhých tam, kde by mohol pomôcť.

Podobne sa vyjadruje pápež Benedikt XVI.: Kristus nám dáva svoje telo a krv, aby sme sa raz aj my premenili. My sami sa musíme stať Kristovým telom, jeho pokrvnými. Všetci jeme z toho istého chleba, a to znamená, že sa stávame jedno. Boh už nie je pred nami ako niekto úplne iný. Je v nás a my sme v ňom.¹⁶¹ Túto logiku prekročenia seba, vyjdenia zo seba (porov. Flp 2,5-7), treba zvlášť zdôrazňovať pri katechéze.

Tu by sme sa chceli pozastaviť nad jednou skutočnosťou. Je potrebné spýtať sa, aký vzťah máme k Eucharistii? Neprijímame túto sviatosť, zvlášť staršia generácia, ako

158 DRUHÝ Vatikánsky koncil. Lumen gentium, 11.

159 Katechizmus Katolíckej Cirkvi, 1394.

160 *Homílie Jana Pavla II. 20.8.2000, Tor Vergata*. In: *Eucharistie srdce cirkve*. Biskupství královohradecké, 2001, s. 10.

161 BENEDIKT XVI. *Homília na XX. svetových dňoch mládeže, Marienfeld (21. augusta, 2005)*. In: *Eucharistia – Spoločenstvo s Kristom i medzi sebou*. [online]. [cit. 13. 3. 2014]. Dostupné na internete: http://www.krestania.ie/wp-content/themes/ecclesia/img/ek/Eucharistia-spolocenstvo_s_Kristom_i_medzi_sebou_Reflexie.pdf

odmenu za dobre prežitý život? Samozrejme, nik k nej nesmie pristúpiť v stave ťažkého hriechu,¹⁶² ale koľkí nepristupujú iba z bázni či zo strachu. Kardinál Schönborn na eucharistickom kongrese v Ríme povedal: Áno, eucharistia je liek pre hriešnikov, liek proti hriechu, pretože sprítomňuje Ježišovo dielo vykúpenia, jeho smrť za moje hriechy!¹⁶³

Tu by sme ukončili naše úvahy nad dôležitosťou prijímania Najsvätejšej eucharistie a zamerali sa ešte na jeden prvok, ktorý spôsobuje eucharistia.

Pápež Ján Pavol II. píše: „Eucharistia práve tým, že buduje Cirkev, vytvára spoločenstvo medzi ľuďmi.“¹⁶⁴ Tento aspekt spoločenstva je dôležité zdôrazňovať. Podobne sa vyjadruje aj kardinál Norbert Rivera Carrera, arcibiskup v Mexiku, ktorý hovorí: Eucharistia dáva ľuďom život, život ducha, a to rovnakým spôsobom, ako dostávame biologický život od vlastných rodičov. Eucharistia premieňa ľudí na bratov, dáva život kresťanom a spája ich neviditeľným putom.¹⁶⁵

V prvopočiatkoch kresťanstva sa veľmi zdôrazňoval aj charakter pohostenia po Pánovej večeri (porov. 1Kor 11,20-30). Spomína to sv. Pavol v liste Korint'anom, ale aj mnohí iní. Agape, či hody lásky, ako nazývali túto hostinu prví kresťania, vlastne z psychologického hľadiska ešte viac napomáhalo upevňovať jednotu medzi kresťanmi. A vzájomne sa povzbudzovali do konania dobra (porov. 2Kor 13,11 a 1Sol 5,11). Učilo ich to, že sú jedna rodina (porov. Ef 2,19 a Gal 6,10). Bolo by zaujímavé vrátiť sa k tomuto spôsobu. Možno nie tak celoplošne, ale pokúsiť sa zhromaždiť starých či opustených, ktorí by mohli možno raz či viackrát do mesiaca po sv. omši spoločne chystať obed a zároveň sa duchovne obohatiť, a pocítiť tak trochu ľudského tepla. Musíme skonštatovať, že niektoré farnosti tak robia napr. na Vianoce, ale stačí také niečo pre človeka, ktorý je celý rok sám a vyhľadáva ľudskú spoločnosť?

162 Katechizmus Katolíckej Cirkvi, 1415.

163 SCHÖNBORN, Ch. *Eucharistie, obrátení a smírení*. In: *Eucharistie srdce církve*. Vydalo biskupství královohradecké, 2001, s. 40.

164 JÁN PAVOL II. *Ecclesia de Eucharistia*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2003, 24.

165 CARRERA, N. R. *Eucharistie a den Páñe*. In *Eucharistie srdce církve*. Vydalo biskupství královohradecké, 2001, s. 53-54.

3.3.3 Sviatosť pomazania nemocných

Pápež František hovorí o sviatosti pomazania chorých: „Ona nám umožňuje priam rukou nahmatať spolúčenie Boha s človekom.“¹⁶⁶ Kde nachádzame pôvod tejto sviatosti? Apoštol Jakub píše vo svojom liste: „Je niekto z vás chorý? Nech si zavolá starších cirkvi, a nech sa nad ním modlia a mažú ho olejom v Pánovom mene. Modlitba s vierou uzdraví chorého a Pán mu uľaví, a ak sa dopustil hriechov, odpustia sa mu“ (Jak 5,12-13).

Pomenovanie tejto sviatosti prešlo v minulom storočí zmenou. Dokument „Sacrosanctum concilium“ nariaďuje: „Posledné pomazanie, ktoré možno nazvať aj – a to priliehavejšie – pomazanie chorých, nie je sviatosťou iba tých, ktorí sa ocitajú v posledných chvíľach života. Preto vhodný čas na prijatie tejto sviatosti je isto už vtedy, keď veriaci pre chorobu alebo starobu začína byť v nebezpečenstve smrti.“¹⁶⁷

Názov tejto sviatosti bol pozmenený z mylného postoja či obavy ľudí. Pápež František hovorí: V minulosti sa táto sviatosť nazývala „posledným pomazaním“, pretože bola považovaná za duchovnú útechu v blízkosti smrti.¹⁶⁸

Aj preto bola táto sviatosť premenovaná, aby lepšie poukázala, že Kristus chce byť s človekom a posilňovať ho vo chvíľach choroby. Katechizmus Katolíckej Cirkvi hovorí: „Choroba môže viesť k úzkosti, k uzatvoreniu sa do seba, niekedy dokonca k zúfalstvu a k vzbure proti Bohu. Ale môže tiež urobiť človeka zrelším, môže mu pomôcť rozlíšiť, čo v jeho živote nie je podstatné, aby sa zameril na to, čo je podstatné. Choroba veľmi často podnecuje hľadanie Boha a návrat k nemu.“¹⁶⁹

Preto je potrebné katechizovať starých a chorých ľudí, aby sa nebáli prijať túto sviatosť. Podľa vyjadrenia svätého otca Františka sa táto sviatosť neudeľuje iba pre chorých, ale môže ju prijať každý veriaci, ktorý dovŕšil 65. rok života.¹⁷⁰

Pomazanie chorých nie je individuálnou záležitosťou medzi chorým a vysluhovateľom sviatosti. Podľa Antona Kováča pomazanie chorých je liturgickým

166 *Katechéza z generálnej audiencie Svätého Otca: Sviatosť pomazania chorých*. [online]. [cit. 11.3.2014].

Dostupné na internete: <http://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20140226023>

167 DRUHÝ Vatikánsky koncil. *Sacrosanctum concilium*, 73.

168 *Katechéza z generálnej audiencie Svätého Otca: Sviatosť pomazania chorých*. [online]. [cit. 11.3.2014].

Dostupné na internete: <http://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20140226023>

169 Katechizmus Katolíckej Cirkvi, 1501.

170 *Katechéza z generálnej audiencie Svätého Otca: Sviatosť pomazania chorých*. [online]. [cit. 11.3.2014].

Dostupné na internete: <http://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20140226023>

vyjadrením starostlivosti Cirkvi a uistením o Božej prítomnosti, o nekonečnom milosrdenstve v ťažkej situácii človeka. V pozadí pastoračnej starostlivosti o chorých sa nachádza nevyjadrené teologické presvedčenie, že Boh sa pri uzdravovaní dotýka celej osoby a spoločenstvo svojou službou napodobňuje Krista.¹⁷¹ Je to záležitosť celého cirkevného spoločenstva.

Podobne sa vyjadruje aj pápež František: „Kňaz a tí, ktorí sú počas pomazania chorých prítomní, reprezentujú v skutočnosti celé kresťanské spoločenstvo, ktoré sa ako jedno telo, spolu s Ježišom zhromažďuje okolo trpiaceho a jeho rodiny, živiac v nich vieru a nádej, a podporujú ich modlitbou a bratskou blízkosťou. Najväčšia potecha však vychádza zo skutočnosti, že v tejto sviatosti je prítomný sám Pán Ježiš, ktorý nás berie za ruku, pohľadá na nás, ako to robieval chorým, a pripomína nám, že mu už patríme a že nič, ani zlo a smrť, nás nemôže od neho odlúčiť.“¹⁷²

Nezabúdajme ešte na jeden aspekt. Sviatosť pomazania sa môže vysluhovať spoločne pre viacerých chorých v kostole, ale taktiež sa môže vysluhovať individuálne. Toto individuálne pomazanie chorých sa najčastejšie vykonáva doma alebo v nemocnici. Z tohto dôvodu musí pastoračná aktivita zameraná na chorých dostať prioritu v každej farnosti, pretože pripravuje cestu pre stretnutie sa s rodinou, ktorá je veľakrát vzdialená od Cirkvi, nadovšetko je to privilegované znamenie prítomnosti Božieho kráľovstva medzi tými, čo trpia.¹⁷³

V závere tejto kapitoly by sme chceli uviesť výzvu pre všetkých kňazov, ktorí majú moc vysluhovať sviatosti, aby to brali ako jednu z možností ohlasovania evanjeliového posolstva, a to veriacim, ako aj neveriacim. Túto výzvu adresujú správcovia internetovej stránky všetkým kňazom hovoriacim po španielsky. Ale o jej všeobecnej platnosti nemožno pochybovať. Je v tomto znení: Dôrazne odporúčame kňazom, aby mali vždy disponibilitu a veľkodušnosť ísť navštíviť chorých, vyslúžiť im sviatosť, je to znamením Ježišovho záujmu o tých, ktorí trpia. Nech sú schopní zanechať akúkoľvek činnosť a prijať toto pozvanie. Treba si uvedomiť, že v situácii, ako je táto sú príbuzný veľmi citliví.

171 KOVÁČ, A. Pastoračná starostlivosť o starých a chorých, s. 99 – 100.

172 *Katechéza z generálnej audiencie Svätého Otca: Sviatosť pomazania chorých*. [online]. [cit. 11.3.2014]. Dostupné na internete: <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20140226023>

173 *Sacramento de la unción*. [online]. [cit. 28. 2. 2014]. č. 389. Dostupné na internete (španielsky): <http://www.sacramentos.org/sacramentos0056.pdf>

Odmietnutie kňazom alebo jeho oneskorenie, môže znamenať definitívny odklon od cirkvi, alebo dokonca zanevrenie na vieru u týchto príbuzných.¹⁷⁴

174 *Sacramento de la unción*. [online]. [cit. 28. 2. 2014]. Dostupné na internete (španielsky): <http://www.sacramentos.org/sacramentos0056.pdf>

4 Aspekty prínosu starých ľudí pre farskú pastoráciu

Keď sa cirkev pripravovala na veľké jubileum, pápež Ján Pavol II. sa zamýšľal nad tým, ako lepšie priblížiť ľuďom evanjeliové posolstvo.¹⁷⁵ Otázkam tretieho tisícročia sa venoval v apoštolskom liste „Novo millennio ineunte“. Tretej kapitole dal názov „Znovu začať u Krista“. Pápež Ján Pavol II. v tejto kapitole píše: „Nejde o to, aby sme našli nejaký „nový program“. Program tu už máme : je tu už dvetisíc rokov a obsahuje ho evanjelium a živá tradícia. Svoje ťažisko má napokon v samom Kristovi, ktorého treba poznať, milovať a nasledovať, aby sme mohli v ňom žiť trojičným životom a pretvárať s ním dejiny až po ich zavŕšenie v nebeskom Jeruzaleme.“¹⁷⁶

Položme si otázku, čo znamená žiť trojičný život. Podľa vyjadrenia teológov trojičný život sa prejavuje dovnútra, ale aj navonok t. j. vo vnútornom vzťahu Najsvätejšej Trojice, ale zároveň aj v konaní jednotlivých osôb v Najsvätejšej Trojici vo vzťahu k svetu. A v tomto smere naozaj vidíme, že jednotlivé osoby sú v úzkom vzťahu - či už Božie Slovo, ktoré vychádza z lona Otca a stáva sa človekom (porov. Jn 1,14), aby zachránilo človeka pred večnou smrťou, alebo aj Duch Svätý, ktorého posielal Ježiš v Otcovom mene (porov. Jn 15,26) posilňovať veriacich, aby žili podľa príkladu Ježiša Krista. Samotný Boh nám ukazuje cestu ako postupovať v živote, t.j. čerpať zo vzťahu s Otcom, zabúdať na seba a vychádzať smerom k iným. K tejto misionárskej činnosti sme pozvaní aj my.

Pápež František píše: Niektorí ľudia sa nevenujú misii, lebo sa domnievajú, že aj tak nič nemožno zmeniť, a preto je pre nich zbytočné sa namáhať. Rozmýšľajú takto: „Prečo by som sa mal vzdať svojho pohodlia a svojich pôžitkov, keď nevidím nijaký podstatný výsledok?“ S touto mentalitou nie je možné byť misionármi. Presne tento postoj je zhubnou výhovorkou, aby človek mohol zostať uzavretý do vlastného pohodlia, lenivosti a nespokojného smútku, do egoistického prázdna. Je to seba deštruktívny postoj. Ak si myslíme, že nič sa nedá zmeniť, pripomeňme si, že Ježiš Kristus zvíťazil nad hriechom i smrťou a oplýva mocou. Ježiš Kristus naozaj žije.¹⁷⁷

V tejto kapitole sa zamyslíme, ako konkrétne by mohli seniori prispieť k tejto misii.

175 JÁN PAVOL II. *Novo millennio ineunte*, 3.

176 JÁN PAVOL II. *Novo millennio ineunte*, 29.

177 FRANTIŠEK, *Evangelii gaudium*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2014, 275.

4.1 Zapájanie sa do modlitieb za farnosť

Pastorálna teológia sa snaží priblížiť evanjeliové poslanstvo dnešnému človeku. A je to veľmi správne. Ale ako upozornil blahoslavený pápež Ján Pavol II., obnova musí začať u Krista. P. Jan ev. Urban píše: Prvou nutnosťou, prvou podmienkou, prvou odpoveďou na otázku, ako zvestovať Krista, ako vzbudiť záujem, je predovšetkým zásah Boží a ten sa musí v Božej ekonómii vyprosovať. Nielen formálne, nielen oficiálne, ale vyprosovať dlhodobo, hlboko, vážne, osobne a s osobnou vrúcnosťou.¹⁷⁸

Sám Ježiš Kristus na jednom mieste hovorí: Tohto ducha môžete vyhnať iba modlitbou (porov. Mk 9,29). Preto je veľmi dôležité uvedomiť si, že tohto ducha ateizmu, ducha vzbury voči Bohu, nemožno vyhnať ináč, iba cez prostriedky, ktoré naznačil sám Ježiš Kristus. Pápež František píše v apoštolskej exhortácii „Evangelii gaudium“: „Cirkev sa nezaobíde bez pľúc modlitby.“¹⁷⁹ Jeho predchodca pápež Ján Pavol II. v pláne pre tretie tisícročie upozorňoval a zároveň vyzýval: „Áno, drahí bratia a sestry, naše kresťanské komunity sa musia stať autentickými "školami" modlitby, kde sa stretanie s Kristom prejavuje nielen prosbami o pomoc, ale aj vzdávaním vďaky, chvály a poklony, rozjímaním, počúvaním, vreľými citmi, až po "zamilovanosť" srdca.“¹⁸⁰

Položme si otázku: Sú naše farnosti školami modlitby? Prečo mnohokrát naše tak dokonalé pripravené pastoračné aktivity stroskotávajú? Nemali by byť starí ľudia vo farnosti takými koreňmi modlitby, cez ktoré sa budú vyživovať naše pastoračné podujatia? To, čím ľudia v tomto období oplývajú, je čas a s tým spojené ticho. Prečo nepremeniť toto ticho a tento drahocenný čas na vyprosenie si Božieho požehnania pre farnosť? Ved' Ježiš nás poučuje: „Čo v modlitbe prosíte, ste už dostali, a budete to mať“ (Mk 11,24).

Toto zapojenie sa do modlitieb za farnosť, zapojenie sa do ticha, môže byť nielen záťažou, ale práve naopak obohatením pre samotných starých ľudí. Anselm Grün hovorí: Kto v starobe nevie mlčať, z toho nevychádza pokoj. Ale tichí starí ľudia, z ktorých opotrebovaných tvárí vyžaruje niečo dobrotivé, vrhajú mierne " svetlo súmraku" na všetko čo sa deje.¹⁸¹

178 URBAN, Duchovní slovo pro dnes a zítra, s. 149.

179 FRANTIŠEK, Evangelii gaudium, 262.

180 JÁN PAVOL II. Novo millennio ineunte, 33.

181 GRÜN, Umenie starnúť, s. 117.

Modlitba nie je nutnou povinnosťou kresťana, modlitba je pozdvihnutie mysle k Bohu, stretnutie s milovanou osobou, stretnutie, ktoré obohacuje.¹⁸²

Ján Pavol II. pokračuje: „Modlitba, ako pravý a vlastný dialóg lásky môže pokročiť tak, že napokon ľudskú osobu úplne zaujme božský Miláčik, ona sa stane vnímavou na vnuknutia Ducha Svätého a ako Božie dieťa oddanou Srdcu nebeského Otca. Tak sa oživuje skúsenosť s Kristovým prísľubom: „Kto miluje mňa, toho bude milovať môj Otec; aj ja ho budem milovať a zjavím mu sám seba“ (Jn 14,21).“¹⁸³

A. Deeken píše: „V trpkých chvíľach samoty jediným lúčom nádeje a potechy môže byť myšlienka na Božiu prítomnosť. Nech by sa to zdalo akokoľvek, človek nakoniec nikdy nie je sám, lebo je tu s ním stále Boh. A tak prehlbovanie vedomia o Božej prítomnosti môže byť mimoriadne vhodným spôsobom, ako si naplniť osamelé hodiny staroby.“¹⁸⁴

Modlitba ako rozhovor duše s Bohom sa stáva zároveň prostriedkom na prehĺbenie vzťahu k Bohu. Pápež Ján Pavol II. dodáva vlastnú skúsenosť: „My, čo sme dostali milosť veriť v Krista, ohlasovateľa Otca a Spasiteľa sveta, máme povinnosť ukazovať, k akým hĺbkam môže viesť vzťah k nemu.“¹⁸⁵

V poslednej dobe sa veľmi udomácnil v niektorých farnostiach či spoločenstvách na Slovensku spôsob viac hodinovej modlitby tzv. modlitbová reťaz. Nebolo by správne zhromaždiť viacerých starých do tejto akcie? Tento spôsob modlitby je vhodný zvlášť pre ľudí, ktorí majú zdravotné problémy a bolo by pre nich náročné ísť. napr. do kostola, či na iné miesto. V súvislosti so zapájaním sa starých ľudí do modlitieb za farnosť je potrebné upozorniť ešte na jeden spôsob.

Desať rokov po skončení II. vatikánskeho koncilu si pápež Pavol VI. kládol ohľadom Cirkvi tieto otázky: „Zakorenila sa skutočne v srdci sveta? Je naozaj slobodná a nezávislá, aby sa mohla obrátiť na tento svet so svojím poslanstvom? Vydáva svedectvo o solidarite s ľuďmi a súčasne o "Absolútne", ktorým je Boh? Je životnejšie jej rozjímanie a adorácia? Je horlivejšia vo svojej misijnej činnosti?“¹⁸⁶

182 GOGOLA, Teológia spoločenstva s Bohom, s.314.

183 JÁN PAVOL II. Novo millennio ineunte, 33.

184 DEEKEN, V jeseni života, s. 26.

185 JÁN PAVOL II. Novo millennio ineunte, 33.

186 PAVOL VI. Evangelii nuntiandi, 76.

Chceli by sme v tejto kapitole zvlášť poukázať na jednu z týchto otázok, ktoré si kladol Boží služobník, pápež Pavol VI., a to: „Je životnejšie jej rozjímanie a adorácia?“¹⁸⁷

Zborník sympózia s medzinárodnou účasťou píše o niektorých pastoračných aktivitách vo farnostiach na celom svete. Ako príklad uvádza talianskeho kňaza dona Pigi Periniho, ktorý sa v roku 1977 stal farárom Farnosti sv. Eustorgia v Miláne. Do svojej farnosti zaviedol systém tzv. malých spoločenstiev. Uvádzame aspoň štyri zásady, ktorými sa riadi:

- Konkrétna vytrvalá a jednomyselná modlitba, ktorá pretvára ľudí a dosahuje zdanlivo nemožné, takže sa uzdravia napr. drogový závislí, duševne zranení a rozbité vzťahy. Kľúčom k oživeniu farnosti sú Kristove slová „Proste a dostanete... Proste, a Otec vám pošle druhého Utešiteľa...“
- Pohostinnosť farníkov.
- Rozkvet služieb: každý člen malých spoločenstiev si nájde nejakú robotu.
- Účinná organizácia

Tento kňaz sa sám inšpiroval vo Farnosti sv. Bonifáca na Floride. A čo bolo tou hybnou silou pri oživovaní týchto spoločenstiev tvoriacich jednu farnosť?

„Srdcom Farnosti sv. Bonifáca je nepretržitá eucharistická poklona. Od skorého rána do neskorého večera sa striedajú ľudia pred Eucharistiou a dajú sa preniknúť Božou láskou, aby túto lásku mohli vyžarovať vo svojom okolí. Farníci v kaplnke poklony vzrastajú do priateľstva s Ježišom. Našli archimedovský bod, z ktorého možno pohnúť celou farnosťou.“¹⁸⁸

Aká je situácia na Slovensku? Ján Hallon, vo svojom článku pod názvom *Modlitbové zázemie a modlitbové stretnutie* konštatuje: „Sporadicky sa nájdu aj farnosti,

187 PAVOL VI. *Evangelii nuntiandi*, 76.

188 LENCZ, L. *Zahraničné skúsenosti s pastoračiou dospelých*. In: *Pastorácia dospelých*. Trnava: Dobrá kniha, 2003, s. 31 - 32.

kde sa veriaci každý deň striedajú na adorácii pred Oltárnou sviatosťou od rána a ž do večera. Z takejto modlitby musí zákonite plynúť veľké požehnanie.“¹⁸⁹

4.2 Prijatie utrpenia a obetovania ho za druhých

Žijeme v dobe, v ktorej nie je miesto pre utrpenie, bolesť či kríž. Ján Pavol II. píše: „Človek pristupuje k utrpeniu skoro vždy s typickým svojráznym ľudským odporom a s otázkou prečo. Pýta sa na zmysel utrpenia a hľadá odpoveď na túto otázku na svojej ľudskej rovine.“¹⁹⁰

Rozumom nie sme schopní dať adekvátnu odpoveď na zmysel utrpenia, preto robíme všetko možné, aby utrpenie zmizlo z našich očí. Utrpenie nám naháňa strach. Tejto téme sa venoval aj pápež Benedikt XVI. na svetových dňoch mládeže v Madride v roku 2011 a znova ju pripomenul v poslanstve k svetovému dňu chorých: „Ježišovo utrpenie a kríž nám často naháňajú strach, lebo sa zdá, že sú popretím života. V skutočnosti je to presne naopak! Kríž je Božie „áno“ človeku, je najvyšším a najintenzívnejším vyjadrením Božej lásky a prameňom, z ktorého vyviera večný život.“¹⁹¹

Každá etapa ľudského života je poznačená nejakým utrpením, avšak obdobie staroby je akoby posiate utrpením, odriekaním a spoľahnutím sa na iných. A. Deeken píše: „Staroba dáva človekovi jedinečnú príležitosť mať hlbšiu účasť na Kristovom utrpení a vzkriesení. Človek, ktorý starne, uskutočňuje intenzívnejším spôsobom cestu, na ktorú je povolaný v určitom slova zmysle každý kresťan počas celého svojho života: totiž, aby participoval, mal účasť na Kristovom umučení a na jeho vykupiteľskom utrpení, aby vydával svedectvo a spolupracoval na Kristovom vzkriesení a sláve.“¹⁹²

Toto utrpenie však nie je ľahké prijať. Objaviť hodnotu utrpenia môžeme podľa pápeža Benedikta XVI. v rozjímaní nad utrpením Ježiša Krista. A v tejto jednote s Kristom

189 HALLON, J. *Modlitbové zázemie a modlitbové stretnutie*. In: *Oživenie farského spoločenstva. Zborník príspevkov odborného seminára*. Košice, 7. -10. júla 1999. Košice: Vienala, 1999, s. 16.

190 JÁN PAVOL II. *Salvifici doloris*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1998, 26.

191 *Posolstvo Svätého Otca Benedikta XVI. k 19. svetovému dňu chorých*. [online]. [cit. 11. 3. 2014]. Dostupné na internete: <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/posolstvo-chorym-2011>

192 DEEKEN, V *Jesení života*, s. 52.

sa môžeme s absolútnou dôverou obrátiť k Otcovi, lebo trápenia spojené s Kristovými sa môžu ukázať ako veľmi plodné pre potreby Cirkvi a sveta.¹⁹³

Človek hľadá odpoveď na zmysel utrpenia, ale ani Ježiš nedal odpoveď. Pápež Ján Pavol II. vysvetľuje:

„Kristova odpoveď je predovšetkým pozvaním. Je povolaním. Kristus nevysvetľuje dôvody utrpenia abstraktne, ale predovšetkým hovorí: "Nasleduj ma!" Pod! Svojím utrpením zapoj sa do diela spásy sveta, ktoré sa uskutoční prostredníctvom môjho utrpenia. Prostredníctvom môjho kríža. Zatiaľ čo človek berie svoj kríž, duchovne sa zjednocuje s Kristovým krížom a objavuje spásonosný význam utrpenia. Človek neobjaví tento zmysel, nakoľko je človekom, ale na rovine Kristovho utrpenia.“¹⁹⁴

Aby človek mohol preniknúť hlbšie do tohto Kristovho utrpenia, musí dôjsť k obráteniu (porov. Mt 16,23). Pápež Ján Pavol II. dodáva:

„Ovocím takého obrátenia nie je len skutočnosť, že človek objaví spásonosný zmysel utrpenia, ale predovšetkým to, že sa v utrpení stane celkom novým človekom. Nájde akoby nový rozmer celého svojho života a povolania. Tento objav je zvláštnym potvrdením duchovnej veľkosti, ktorá v ňom prekonáva telo. Ak je toto telo ťažko choré, úplne zoslabnuté a človek je skoro neschopný žiť a konať, tým viac vyniká jeho vnútorná zrelosť a veľkosť a podáva dojímavé poučenie zdravým a normálnym ľuďom.“¹⁹⁵

Kríž je pre mnohých pohoršením a zavrnutím (porov. 1Kor 1,18), avšak Kristus nám dáva príklad, aby sme sa od zahľadania do seba preniesli skrze utrpenie, k darovaniu života pre iných. Apoštol Pavol hovorí: Teraz sa radujem v utrpeniach pre vás a na vlastnom tele dopĺňam to, čo chýba Kristovmu utrpeniu pre jeho telo, ktorým je Cirkev (1Kol 1,24).

Pápež Benedikt XVI. sa obracia na chorých s touto výzvou: „Chcem sa obrátiť na vás, drahí bratia a sestry, ktorých sužuje choroba, a vyzvať vás, aby ste spolu s Kristom ponúkli svoje utrpenie Otcovi. Chcem vás tiež uistiť, že každá skúška, ktorú odovzdane

193 *Posolstvo Svätého Otca Benedikta XVI. k 15. svetovému dňu chorých*. [online]. [cit. 20. 2. 2014]. Dostupné na internete: <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/posolstvo-chorym-2007>

194 JÁN PAVOL II. *Salvifici doloris*, 26.

195 JÁN PAVOL II. *Salvifici doloris*, 26

prijmete, je cenná a priťahuje Božie dobrodenie na celé ľudstvo.¹⁹⁶ Pravdivosť tohto výroku môžeme potvrdiť na príklade Kristovho života. On sám hovorí, že len to zrno, ktoré odumrie prinesie úrodu (porov. Jn 12,24).

Pápež Benedikt XVI. v posolstve na Svetový deň chorých dodáva: „Lebo bolesť prijatá s vierou sa stáva bránou pre vstup do tajomstva Ježišovho vykupiteľského utrpenia i bránou k tomu, aby sme s ním získali pokoj a šťastie jeho vzkriesenia.“¹⁹⁷

Alfonz Deeken vo svojej knihe „V jeseni života“ konštatuje: „Utrpenie a choroby môžu často otvoriť ľuďom oči pre trvalé hodnoty a oslobodiť ich ducha, aby poznali hlbšie šťastie.“¹⁹⁸

Veľkým príkladom nám v tomto smere môžu byť ľudia, ktorí dokázali trpieť, obetovať svoj život za spásu sveta a zároveň skrze utrpenie prehĺbili svoj vzťah ku Kristovi.

Martha Robin,¹⁹⁹ veľká trpiteľka, si zaznamenala tieto slová: „Chcem vykúpiť duše, nie zlatom, ani striebrom, ale drobným vkladom svojich utrpení, spojených s nevyčerpatelným pokladom utrpení Vykupiteľa a jeho Svätej Matky, prostredníctvom mocného nástroja - Kríža, ktorý mi bol daný k dispozícii, každodennou obetou, tichým obetovaním svojho života Stvoriteľovi, ktorý mi ho dal... Nikdy, nikdy dostatočne nevychutnáme tú radosť, že sme svoj život dali Bohu. Vracia stonásobne všetko, čo sa mu dáva.“²⁰⁰

Utrpenie sa dá ľahšie zniesť, ak človek vidí jeho konkrétny a nie iba abstraktný cieľ.

Ján Hallon píše: „Veľkým požehnaním pre život farnosti sú starí alebo chorí veriaci, ktorí sa modlia a obetujú svoje utrpenie za farnosť. Preto je cenné využívať návštevu chorých k prvému piatku a poprosiť ich o modlitbu. Takto sa oni sami môžu cítiť

196 *Posolstvo Svätého Otca Benedikta XVI. k 14. svetovému dňu chorých*. [online]. [cit. 20. 2. 2014].

Dostupné na internete: <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/posolstvo-chorym-2006>

197 *Posolstvo Svätého Otca Benedikta XVI. k 16. svetovému dňu chorých*. [online]. [cit. 20. 2. 2014].

Dostupné na internete: <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/posolstvo-chorym-2008>

198 DEEKEN, V *Jesení života*, s. 76.

199 * 1902 -†1981. Od 26. rokov svojho života až do smrti bola úplne ochrnutá.

200 PEYRET, R. *Marthe Robin*, Bratislava: Lúč, 1993, s. 54.

byť veľmi užitoční a potrební pre ostatných a ľahšie chápu aj zmysel svojho utrpenia. Je dobré na povzbudenie, povedať im o konkrétnom ovocí modlitby.²⁰¹

Prijatie utrpenia nemusí byť iba nájdením zmyslu pre trpiacu osobu, ale zároveň môže byť obrovským svedectvom, pre ľudí, ktorí neraz trpia menej a často si práve oni zúfajú. Môže byť svedectvom nielen pre chorých, ale aj pre mladšiu generáciu, ktorá pri nejakom zlyhaní častokrát myslí aj na ukončenie svojho života.

„François Mauriac, Francúz, veľký katolícky spisovateľ, ktorý zomrel v roku 1970 v 84. roku života, si pred smrťou napísal svoju pohrebnú reč a v nej povedal: „Verím ako som veril ešte ako dieťa, že život má zmysel, smer, hodnotu; že nijaké utrpenie nie je stratené, že sa počíta každá slza, každá kvapka krvi, že tajomstvo sveta treba nájsť u svätého Jána: Deus caritas est – Boh je láska?“²⁰²

4.3 Ohlasovaní evanjelia pre svojich vrstovníkov

Pápež Ján Pavol II. hovorí: „Je potrebné znovu opakovať: nikto v Cirkvi Ježiša Krista by sa nemal cítiť oslobodený od katechizovania.“²⁰³ Táto úloha sa netýka iba kňazov či biskupov, ale taktiež laikov, ktorí žijú uprostred sveta a tam plnia najrozličnejšie časné povinnosti. Preto majú vykonávať evanjelizáciu osobitným spôsobom.²⁰⁴ Pápež Pavol VI. o tejto úlohe laikov píše: „Ich hlavnou a bezprostrednou úlohou nie je zakladať a rozvíjať cirkevné spoločenstvá - to je špeciálna úloha duchovných pastierov -, ale majú právo a povinnosť uplatniť všetky utajené kresťanské a evanjeliové sily a čnosti, ktoré v tomto svete existujú a pôsobia.“²⁰⁵

Existuje mnoho ciest, ako odovzdávať Kristovo posolstvo ďalej. Neraz je však prijatie tohto posolstva podmienené práve ľudským svedectvom či prístupom k ľuďom s iným názorom. Pápež Ján Pavol II. odporúča laikom takýto druh apoštolátu: „Prinášať pozornosť, blízkosť, prítomnosť, otvorenosť, dialóg, účasť a konkrétnu pomoc ľuďom,

201 HALLON, Modlitbové zázemie a modlitbové stretnutie, s. 16.

202 DEEKEN, V jeseni života, s. 67.

203 JÁN PAVOL II. Catechesi tradendae, 45.

204 PAVOL VI. Evangelii nuntiandi, 70.

205 PAVOL VI. Evangelii nuntiandi, 70.

ktorí kvôli svojej chorobe a utrpeniu prekonávajú ťažké skúšky svojej odvahy žiť a samotnej viery v Boha a v jeho otcovskú lásku.²⁰⁶ Taktiež Pastoračný plán cirkvi na Slovensku poukazuje, že dôležitým rozmerom apoštolátu je evanjelizácia prostredníctvom laických veriacich cez bežné osobné kontakty. Položme si otázku: Kto je povolanejší, aby starým a opusteným ľuďom, neraz zanevreným voči Bohu, prinášal evanjeliovú radosť? Iba tí, ktorí sa vedia vcítiť do situácie starého či chorého človeka a môžu byť pre neho nástrojom pre otvorenie sa voči Bohu. Práve starí ľudia, ktorí sú poznačení chorobou alebo negatívnou skúsenosťou môžu pôsobiť medzi svojimi rovesníkmi ako misionári lásky.

Alfonz Deeken vo svojej knihe „V jeseni života“ uvádza jednu udalosť zo svojho pôsobenia v Japonsku. Neďaleko Tokia bol dom pre malomocných, ktorým chodieval každú nedeľu slúžiť sv. omšu. Tam spoznal staršieho človeka, ktorý už na túto chorobu stratil ruku. Na moje veľké prekvapenie, pokračuje Alfonz Deeken, stále vyzeral šťastný a spokojný. Dozvedel som sa, že je konvertita a že je ako katolík mimoriadne aktívny. Svojich spolutrpiciach privádzal na sv. omšu a snažil sa šíriť blahozvesť medzi svojimi spolutrpiciami nekresťanmi. Jedného dňa som zistil, že zatiaľ čo väčšina malomocných sa uzdravovala zo svojej choroby – vďaka pokroku modernej medicíny – tak, že o pár rokov sa budú môcť vrátiť do svojich domovov, tento človek sa vôbec nenádejal, že by sa kedy uzdravil. Jeho malomocenstvo bolo zistené príliš neskoro, a tak bol odsúdený zostať po celý zvyšok svojho života v kolónii malomocných. Keď som sa však s ním rozprával, bol ďaleko od toho, žeby bol mrzutý alebo depresívny, stále bol dobrej vôle a hlavnou témou našich rozhovorov bolo: Som vďačný Bohu, že som tu v leprozóriu našiel kresťanskú vieru, a tým aj zmysel života.²⁰⁷

Z uvedeného príkladu je zrejme, že kresťanská viera nielen mení život človeka, ale napomáha ku zmene aj iným. Prenesme sa však späť k naším podmienkam. Napriek všetkým pozitívnym ukazovateľom, ako sme to uviedli v bode 1.4., že skoro 70 percent obyvateľov našej krajiny sa hlási ku katolíckemu náboženstvu, netreba zabúdať na fakt, že dnešní starí ľudia sú práve tí, ktorí najviac pocítili útok bývalého režimu na náboženstvo. Práve ich generácii bolo často predkladané, že cirkev sa snaží iba o zotročenie človeka. Neraz pod tlakom tejto filozofie či z negatívnych skúsenosti zanevreli na cirkev a vzdialili

206 JÁN PAVOL II. *Christifideles laici*, 54.

207 DEEKEN, *V jeseni života*, s. 77.

sa aj od Boha. Je pravdepodobné, že vysvätený služobník Cirkvi sa k takýmto ľuďom ani nedostane. Pápež Ján Pavol II. poukazuje: „Opravdivou misionárskou prítomnosťou je aj život tých, ktorí sa z rozličných dôvodov zdržujú v oblastiach, v ktorých Cirkev ešte nezapustila korene a tam dosvedčujú svoju vieru.“²⁰⁸ Takou oblasťou nemusí byť iba pracovné prostredie či prostredie kultúry, takou oblasťou je častokrát aj rodina či susedské vzťahy. Ako to uvádza dekrét o apoštoláte laikov „*Apostolicam actuositatem*“: „Mnohí ľudia môžu počuť evanjelium a spoznať Krista jedine prostredníctvom laikov, ktorí sú im blízki.“²⁰⁹

Ako dodáva spomínaný dekrét: Veriacim laikom sa naskytujú nesčíselné príležitosti vykonávať apoštolát ohlasovania evanjelia a posväcovania. Už samo svedectvo kresťanského života a dobré skutky konané v nadprirodzenom duchu majú silu priťahovať ľudí k viere a k Bohu. Lenže tento apoštolát sa neobmedzuje iba na svedectvo života. Pravý apoštol hľadá príležitosť ohlasovať Krista aj slovami tak neveriacim, aby ich priviedol k viere, ako aj veriacim, aby ich poučil, utvrdil a povzbudil do horlivejšieho života.²¹⁰

4.4 Diakonia starých pre starých

V bode 2.2. sme sa zaoberali náplňou života starého človeka a stratou životného zmyslu. V každom období človek potrebuje dôvod prečo žiť. V úvode k 4. kap. sme poukázali, že kresťan je povinný žiť trojičný rozmer svojho náboženského presvedčenia.

C. S. Lewis vo svojej knihe „Štyri lásky“ píše: Boh ako Stvoriteľ vložil do nás ako aj dávajúce lásky, tak i prijímajúce lásky. Neskôr autor dodáva: Božia dávajúca láska v človeku mu umožňuje milovať to, čo nie je prirodzene milé: malomocných, zločincov, nepriateľov, zaostalcov, hundošov, nafúkancov a posmeškárov. A napokon, čo je vrcholný paradox, Boh ľuďom umožňuje milovať dávajúcou láskou seba samého.²¹¹

208 JÁN PAVOL II. *Christifideles laici*, 35.

209 DRUHÝ Vatikánsky koncil. *Apostolicam actuositatem*, 13.

210 DRUHÝ Vatikánsky koncil. *Apostolicam actuositatem*, 6.

211 LEWIS, C. S. *Štyri lásky*, Bratislava: Porta libri, 2012, s. 108.

Dejiny nás učia, že kresťanská spiritualita sa môže vyniesť do nebeských sfér, ale ak ostane iba pri tomto kroku nedosiahla príklad, ktorý jej dáva samotný Boží Syn, keď hovorí, že sa neprišiel dať obsluhovať, ale slúžiť (porov. Mk 10,45). Dekrét „Apostolicam actuositatem“ dodáva: „Kristus totiž tým, že prijal ľudskú prirodzenosť, určitou nadprirodzenou solidaritou vstúpil do rodinného zväzku s celým ľudstvom a za znak svojich učeníkov ustanovil lásku týmito slovami: „Podľa toho spoznajú všetci, že ste moji učeníci, ak sa budete navzájom milovať“ (Jn 13, 35).“²¹²

Sv. Vincent de Paul, ktorý je patrónom charitatívnych diel, hovorieval: „Nestačí iba aby sme milovali Boha, musíme ho milovať v pote našich tvári.“²¹³ Mnohí svätci či veľkí ľudia kresťanstva poukazovali na to, že kresťanstvo nie je iba o nekonaní zlých skutkov. Kresťanstvo nie je iba pasívne náboženstvo ako napr. budhizmus²¹⁴. Práve naopak: Kresťan sa má podieľať na budovaní sveta.²¹⁵ Toto poslanie pre budovanie lepšej spoločnosti sa opiera o citáciu z listu apoštola Jána: „Veď kto nemiluje brata, ktorého vidí, nemôže milovať Boha, ktorého nevidí.“ (1Jn 4,20). Ježiš neprišiel na tento svet, aby uviedol ľudí do stavu letargie, ale práve preto, aby poukázal, že tento svet bol stvorený pre človeka, a aby sa človek podieľal na jeho budovaní (porov. Gn 2,15). Z tohto pretvárania sveta nie sú vyňatí ani seniori. Ako prvý bod, si pastoračný a evanjelizačný plán Cirkvi na Slovensku, pri pastorácii seniorov, zvlášť aktívnych dôchodcov, stanovil dobrovoľnú charitatívnu činnosť.²¹⁶ Uvádžame niektoré odporúčania, ktoré dáva v tejto v súvislosti so službou starých pre starých:

- vytvoriť podmienky, aby najmä mladší dôchodcovia mohli uplatniť svoje dary vo farskom spoločenstve a spoločnosti;
- fyzicky aj duchovne pomáhať seniorom, ktorí sú odkázaní na pomoc, aby prijatím utrpenia a modlitbami prispievali k posväteniu seba, svojich drahých a Cirkvi;

212 DRUHÝ Vatikánsky koncil. *Apostolicam actuositatem*, 8.

213 *Existuje Vincentínska duchovnosť?*. [online]. [cit. 20. 3. 2014]. Dostupné na internete:

www.vincentini.sk/spiritualita/uvod-do-vincentianizmu/vincentinska-duchovnost/existuje-vincentinska-duchovnost

214 Cieľom budhizmu je dosiahnuť nirvánu t.j. stav akejsi apatie.

215 DRUHÝ Vatikánsky koncil. *Gaudium et spes*, 57.

216 *Pastoračný a evanjelizačný plán katolíckej cirkvi na Slovensku 2001-2006*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001, 4.5.2.

- uľahčovať účasť starých ľudí na slávení Eucharistie, sviatosti zmierenia, na pútiach a duchovných obnovách napr. tým, že sa postaráme o dobrovoľných sprievodcov;
- starať sa, aby služby a pomoc seniorom a chorým odkázaným na pomoc boli spojené aj s duchovnou starostlivosťou. Nezabúdať ani na seniorov, ktorí bývajú v ústavoch;
- postarať sa, aby v každej farnosti bola pracovná skupina, ktorá vedie evidenciu o všetkých starých a chorých vo farnosti, bez rozdielu na náboženské presvedčenie, a v spolupráci s príbuznými a susedmi sa stará o ich potreby.²¹⁷

Od vydania tohto dokumentu prešlo trinásť rokov a od ukončenia jeho platnosti, aj keď v určitých veciach je nadčasový, prešlo už osem rokov. Právom si môžeme položiť otázku: Koľko farností sa zaoberalo, resp. sa pustilo cestou týchto odporúčaní? V koľkých farnostiach sa viac zapájajú starí, ale ešte schopní ľudia do charitatívnych diel? Veľkým vzorom v tejto oblasti môže byť už spomínaný svätý Vincent de Paul. Tento svätec zakladal po celom Francúzsku charitatívne spolky tzv. Panie kresťanskej lásky. Išlo o skupiny prevažne starších žien, ktoré napomáhali vo svojej oblasti chorým a opusteným. Ich úlohou nebolo iba zabezpečiť materiálnu starostlivosť o týchto ľudí, ale v prvom rade priviesť ich k Bohu. Nie je možné uviesť celoplošnú duchovnú štatistiku zo všetkých týchto spolkov, ale v jeho životopise nachádzame aj prípad, keď členovia spolku spolu s Dcérami kresťanskej lásky sa pokúsili o zlepšenie životných podmienok v jednej parížskej nemocnici s názvom „Hotel – Dieu“. Prítomnosť tohto spolku v spomínanej nemocnici priniesla obdivuhodné výsledky. Nepočítajúc spovede, ktoré si vykonali katolíci, v prvom roku činnosti združenie zaznamenalo vyše 700 obrátení luteránov, kalvínov a mohamedánov.²¹⁸

Je pravdou, že toto svedectvo pochádza zo 17. stor., avšak prejavy pravej kresťanskej lásky sú vždy mostom k znovu objaveniu Boha vo svojom živote. Dnešní starí ľudia sa chcú cítiť potrební. Tento svet ich už nepotrebuje, dokonca z ekonomického hľadiska sú preňho záťažou. Cirkev musí ísť iným smerom. Bolo by naozaj vhodné zapájať

²¹⁷ Pastoračný a evanjelizačný plán katolíckej cirkvi na Slovensku 2001-2006, 4.5.3.

²¹⁸ ABELLY: *Vida de san Vicente de Paul*. [online]. [cit. 20. 3. 2014]. Dostupné na internete: www.pauleszaragoza.org/wp-content/uploads/2012/09/abelly_vida_de_san_vicente_de_paul.pdf

starších ľudí do charitatívnych činností vo farnostiach a ako nás vyzýva pastoračný plán - vytvoriť skupiny, ktoré by zmapovali situáciu ohľadom starých ľudí vo farnosti.

Pastoračný plán cirkvi na Slovensku poukazuje aj na takéto jednoduché, ale pritom veľakrát účinné možnosti evanjelizácie. Uvádza: tak ako to robia farnosti v mnohých krajinách, môžu aj naše farnosti ponúknuť na farskej nástenke rôzne služby: napr. nákupy a odvoz autom pre chorých a starých, opatrovanie chorého dieťaťa, bezplatné darovanie použitého nábytku a šatstva, sociálne, právne a psychologické poradenstvo na pôde farského centra atď.²¹⁹ Môžeme oponovať, že uvedené body nie sú vyhradené iba pre staršiu vekovú kategóriu, ale je potrebné dodať: Ktorá časť farnosti by sa mohla týmto zapodievať viac ako práve dôchodcovia, ktorí majú toho času najviac? Skúsenosti z iných kresťanských európskych štátov poukazujú na to, že sú to práve starí ľudia, ktorí sa zapájajú do charitatívnych prác vo svojich farnostiach, a tak prispievajú k duchovnej obrode. Nezabúdajme na odporúčanie koncilových otcov: „Každá apoštolská činnosť má mať svoj pôvod a svoju silu v láske. No niektoré diela majú svojou povahou schopnosť byť priam živým výrazom lásky.“²²⁰

219 Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 - 2013, 25.

220 DRUHÝ Vatikánsky koncil. Apostolicam actuositatem, 8.

Záver

Pápež František sa v encyklike *Evangelii gaudium* zaoberal pôsobením Cirkvi v dnešnom svete. Kládol si výzvy ako pokračovať ďalej a stotožnil sa s postojom latinskoamerických biskupov, ktorí povedali: „Nemôžeme viac zostať pokojní, len v pasívnom očakávaní, vnútri našich kostolov“, a že je nevyhnutné prejsť od „pastorácie jednoduchého udržiavania k pastorácii rozhodne misijnej.“²²¹

Cieľom tejto diplomovej práce bolo zamyslieť sa nad opodstatnenosťou pastoračnej starostlivosti o starých ľuďoch. Podnetom na zamyslenie sa nad touto problematikou bol postoj mnohých, ktorí v pastoračnej starostlivosti dávajú výlučnú prioritu mladšej generácii a staršiu odsúvajú do úzadia. P. Jan ev. Urban si kladie takúto otázku: Prečo sa neustále zameriavame na skalnatý a trnistý terén, namiesto toho, aby sme sa zamerali na mäkkú a pripravenú pôdu?²²²

Počas vypracovávania tejto práce sme si kládli otázky o zmysle venovania sa seniorom, ktorí neraz sú tými najvernejšími členmi Cirkvi. Častokrát nás od práce s touto vekovou skupinou odrádza akási rutina života, či strach z pozretia sa do očí vlastnej budúcnosti. Veľakrát nemáme chuť venovať sa týmto ľuďom, lebo dobre vieme, že oni stoja pred prahom do večnosti a tiež, že za nie príliš dlhý čas ich stratíme. Napriek týmto negatívnym skutočnostiam pokúsili sme sa hlbšie zamyslieť nad touto problematikou a dospeli sme k nasledovným zisteniam i dôvodom, prečo má zmysel venovať sa aj tejto vekovej kategórii.

Základným dôvodom prečo je v pastorácii dôležité venovať sa aj seniorom je historický argument, ktorý nám potvrdzuje, že Cirkev sa viac šírila práve vtedy, keď sa prehlbovala svätosť a svedectvo života. Je potrebné podotknúť, že podľa želania II. vatikánskeho koncilu všetci, teda aj starí, majú sa na túto svätosť zamerať. Na tejto perspektíve svätosti, ako to píše pápež Ján Pavol II., sa má niesť celá pastoračná aktivita.²²³

221 FRANTIŠEK, *Evangelii gaudium*, 15.

222 URBAN, *Duchovní slovo pro dnes a zítra*, 148.

223 JÁN PAVOL II. *Novo millennio ineunte*, 30.

Druhým dôležitým poznatkom bolo uvedomenie si, že táto skupina potrebuje väčšiu pastorálnu starostlivosť, lebo práve to, čo ju spôsobuje nepríťažlivou t.j. blízke obdobie smrti, je dôvodom na prehodnotenie celého života. Iste, človek nemôže zmeniť to zlé, čo v živote vykonal, ale môže dať do poriadku to, čo sa zmeniť dá. Človek môže urovnať mnohé spory, ktorých sám bol aktérom, ale môže sa aj uzdraviť z rôznych životných zranení. Príčinou sporou je mnohokrát práve túžba po majetku, ale v tomto štádiu života už táto hodnota nemá veľkú cenu. Nepochybne, dôležitým obdobím je príprava na smrť a stretnutie so svojim Vykupiteľom, lebo od nej závisí celá večnosť človeka.

Ďalším dôležitým poznatkom, prečo prehlbovať aj náboženské vedomosti u seniorov bol fakt, že neraz sú to práve oni, ktorí mladšej generácii odovzdávajú vieru. Tento fakt poukazuje na väčšiu potrebu prehlbovania právd viery u starších zvlášť keď si uvedomíme, že práve staršia generácia bola vystavená zhubným vplyvom bývalého komunistického zriadenia, ktoré bojovalo proti viere a poukazovalo, že úmyslom viery, či hierarchie Cirkvi je podmaniť si poverčivý ľud.

V poslednej kapitole tejto diplomovej práce sme poukázali na slová blahoslaveného pápeža Jána Pavla II., ktorý povedal : Nikto v Cirkvi Ježiša Krista sa nesmie cítiť oslobodený od katechizovania, nikto, teda ani starí ľudia. V tejto kapitole sme uviedli akým veľkým prínosom môžu byť pre farnosť práve starí ľudia. Oni sú tí, ktorí potrebujú pomoc, aby sa lepšie pripravili na stretnutie s Kristom, ale zároveň iba oni sú tí, ktorí môžu aj svojim neveriacim rovesníkom znovu ohlásiť radostnú zvesť evanjelia. Starší ľudia potrebujú zakúsiť vedomie, že sú potrebný, avšak aj Cirkev znova potrebuje dosvedčiť, akým veľkým prínosom môžu byť títo ľudia v oblasti pastorácie, akým dôležitým prínosom môžu byť vo farnosti.

Dúfame, že aj toto dielo napomôže, aby táto veková kategória nebola odsúvaná, ale práve naopak, aby dostala aspoň takú prioritu v oblasti pastorácie, ako dostáva mladá generácia. Domnievame sa, že zistenia, na ktoré sme poukázali v tejto práci, môžu byť podnetom pre ďalšie výskumy či postrehy v tejto oblasti pastorácie. Túto diplomovú prácu ukončíme myšlienkou pátra Jana ev. Urbana: Daj nám Pane pochopiť, daj nám poznať, že kritickým bodom našej kňazskej pôsobnosti je – byť znamením Krista.²²⁴

²²⁴ URBAN, J. *Duchovní slovo pre dnes a zíttra*. Strojopis, s. 86.

Použitá literatúra

ABELLY, L. *Vida de san Vicente de Paúl*. [online]. [cit. 20. 3. 2014]. Dostupné na internete: [www. pauleszaragoza.org/wp-content/uploads/2012/09/abelly_vida_de_san_vicente_de_paul.pdf](http://www.pauleszaragoza.org/wp-content/uploads/2012/09/abelly_vida_de_san_vicente_de_paul.pdf)

AMBROS, P. *Současná krize svátosti pokání a cesty její obovy*. In: *Fórum pastorálních teologu II. Vybraná studijní témata pro posluchače CMTF UP*. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma s.r.o., 2002, s. 17 - 28. ISBN 80-86045-81-1.

„*Ani ja ťa neodsudzujem.*“. [online]. [cit. 13.12.2013]. Dostupné na internete: <http://www.smn.sk/index.php?cislo=0906&sekcia=clanky&smn=20080602.html>

AUGUSTYN, J. *Bolest' krivdy radost' z odpustenia*. 2. vyd. Trnava: Dobrá kniha, 2005. ISBN 80-7141-498-0.

BENEDIKT XVI. *Homília na XX. svetových dňoch mládeže, Marienfeld (21. augusta, 2005)*. In: *Eucharistia – Spoločenstvo s Kristom i medzi sebou*. [online]. [cit. 13. 3. 2014]. Dostupné na internete: http://www.krestania.ie/wp-content/themes/ecclesia/img/ek/Eucharistiaspolocenstvo_s_Kristom_i_medzi_sebou_Reflexie.pdf

BENEDIKT XVI. *Verbum Domini*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2011. ISBN 978-80-7162-868-2.

BREEMEN, P. *Duchovná cesta k starnutiu*. Bratislava: Don Bosco, 2005. ISBN 80-8074-026-7.

CALDÉLARI, H. *Odpuštění, pramen života*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-308-7.

CARRERA, N. R. *Eucharistie a den Páňa*. In: *Eucharistie srdce církve*. Vydalo biskupství královohradecké, 2001, s. 48 – 55.

Carta de san Policarpo de Esmirna a los filipenses. [online]. [cit. 28. 2. 2014]. Dostupné na internete (španielsky): <http://www.mercaba.org/TESORO/policarpo-02.htm>

Cirkev. [online]. [cit. 25. 2. 2014]. Dostupné na internete: <http://www.horcicnezrnko.sk/VYROKY/Cirkev.html>

COSTE, P. *El señor Vicente, el gran santo del gran siglo*. Salamanca: CEME., 1990. 1. zv. ISBN 84-7349-062-2.

DEEKEN, A. *V jeseni života*. Trnava: Dobrá kniha. 1995. ISBN 80-7141-079-9.

Dĺžka života Slovákov má rastúci trend. [online]. [cit. 4. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.topky.sk/cl/13/1320437/>

DRLÍKOVÁ, E. a kol. *Učiteľská psychológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1992. ISBN 80-08-00433-9.

DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL. *Apostolicam actuositatem: Dekrét o laickom apoštoláte*. 18.11.1965. In: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2008. ISBN 978-80-7162-738-8.

DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL. *Dei Verbum: Dogmatická konštitúcia o Božom zjavení*. 18.11.1965. In: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*, Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2008. ISBN 978-80-7162-738-8.

DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL. *Gaudium et spes: Pastorálna konštitúcia o cirkvi v dnešnom svete*. 7.12. 1965. In: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*, Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2008. ISBN 978-80-7162-738-8.

DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL. *Lumen gentium: Dogmatická konštitúcia o Cirkvi*. 21.11.1964. In: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*, Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2008. ISBN 978-80-7162-738-8.

DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL. *Sacrosanctum concilium: Konštitúcia o posvätnej liturgii*. 4. decembra 1963. In: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*, Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2008. ISBN 978-80-7162-738-8.

Európania starnú, rodí sa ich menej. Čo robiť?. [online]. [cit. 5. 2. 2014]. Dostupné na internete: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20080414FCS26499+0+DOC+XML+V0//SK#title1>

Existuje Vincentínska duchovnosť?. [online]. [cit. 20. 3. 2014]. Dostupné na internete: www.vincentini.sk/spiritualita/uvod-do-vincentianizmu/vincentinska-duchovnost/existujevincentinska-duchovnost

GASPEROVÁ, M, *Staroba vysoká škola viery - duchovná starostlivosť o seniorov v opatrovateľskom procese*, Martin: Osveta, 2008. ISBN 978-80-8063-271-7.

GOGOLA, J. W. *Teológia spoločensva s Bohom*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2005. ISBN 80-7165-534-1.

GRÜN, A. *Čo mám robiť?*. Trnava: Dobrá kniha, 2011. ISBN 978-80-7141-734-7.

GRÜN, A. *Umenie starnúť*. Bratislava: Lúč, 2008. ISBN 978-80-7114-688-9.

FRANKL, V. E. *A přesto říci životu ano*. 3.vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánske nakladatelství, 2006. ISBN 978-80-7192-866-9.

FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. [online]. [cit. 26.3.2014]. Dostupné na internete: <http://www.uloz.to/xNoWg7t/Vůle-ke-smyslu-pdf>

FRANTIŠEK. *Evangelii gaudium*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2014. ISBN 978-80-8161-044-8.

HALLON, J. *Modlitbové zázemie a modlitbové stretnutie*. In: *Oživenie farského spoločenstva. Zborník príspevkov odborného seminára*. Košice, 7. -10. júla 1999. Košice: Vienala, 1999, s. 15 – 19. ISBN 80-88922-04-6.

HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomen stáří*. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9.

Homilie Jana Pavla II. 20.8.2000, Tor Vergata. In: *Eucharistie srdce církve*. Biskupství královohradecké, 2001, s. 8 – 15.

JÁN PAVOL II. *Catechesi tradendae*. Bratislava: Saleziánske katechetické stredisko, 1993. ISBN 80-85405-23-7.

JÁN PAVOL II. *Centesimus annus*. 1. vyd. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1992. ISBN 80-85198-68-1.

JÁN PAVOL II. *Ecclesia de Eucharistia*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2003. ISBN 80-7162-430-6.

JÁN PAVOL II. *Ecclesia in Europa „Cirkev v Európe“*. 1. vyd. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2004. ISBN 80-7162-478-0

JÁN PAVOL II. *Familiaris consortio*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1993. ISBN 80-7162-052-1.

JÁN PAVOL II. *Christifideles laici*. Bratislava: Lúč, 1990. ISBN 80-7114-011-2.

JÁN PAVOL II. *List starším ľuďom*. [online]. [cit. 16.3.2014]. Dostupné na internete: <http://kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/list-starsim-ludom-1999>

JÁN PAVOL II. *Novo millennio ineunte*. TRNAVA: Spolok sv. Vojtecha, 2001. ISBN 80-7162-345-8.

JÁNA PAVLA II. *O sociálnej starostlivosti Cirkvi Sollicitudo rei socialis*. Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1989.

JÁN PAVOL II. *Reconciliatio-et-paenitentia*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1993. ISBN 80-7162-025-4.

JÁN PAVOL II. *Salvifici doloris*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1998. ISBN 80-7162-243-5.

JÁN PAVOL II. *Vykupiteľ človeka*. Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1980.

Katechéza z generálnej audiencie Svätého Otca: Sviatosť pomazania chorých. [online]. [cit. 11.3.2014]. Dostupné na internete: <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocclanku=20140226023>

Katechizmus Katolíckej Cirkvi. 4. vyd. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2004. ISBN 80-7162-514-0.

KLEMENT ALEXANDIJSKÝ, *Proptrepticus*, 9,18. In: ŠPIDLÍK, T. RUPNIK, M. I. CAMPATELLI, M. TENACE, M. ŽUST, M. *Nové cesty pastorální teologie – Krása jako východisko*. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma s.r.o., 2008. ISBN 978-80-8675-97-1.

KNORR, A. *Generálna svätá spoveď – príprava, obsah a význam*. [online]. [cit. 11.3.2014]. Dostupné na internete: <http://www.katolickenoviny.sk/8-2013-generalna-svata-spoved-priprava-obsah-a-vyznam/>

KOVÁČ, A. *Pastoračná starostlivosť o starých a chorých*. 1. vyd. Krivá: M-Servis, 2008. ISBN 978-80-969936-7-3.

LACHMANOVÁ, K. *Zamknuté znútra*. 1. vyd. Bratislava: Lúč, 1997. ISBN 80-7114-205-0.

LENCZ, L. *Zahraničné skúsenosti s pastoráciou dospelých*. In: *Pastorácia dospelých*. Trnava: Dobrá kniha, 2003, s. 23. – 35. ISBN 80-7141-416-6.

LEWIS, C. S. *Štyri lásky*. 1. vyd. Bratislava: Porta Libri, 2012. ISBN 978-80-89067-87-9.

NOUWEN, H. J. M. *Vnútorň hlas lásky*. 2. vyd. Bratislava: Vydali Redemptoristi – Slovo medzi nami, 2012. ISBN 978-80-89342-35-8.

Obyvateľstvo, rodiny a domácnosti. [online]. [cit. 11. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=29761>

OPATRŇÝ, A. *Pastorační situace u nás*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánske nakladateľství, 1996. ISBN 80-7192-092-4.

ORDÓÑEZ, I. *La población mundial se estanca y envejece*. [online]. [cit. 3. 10. 2013]. Dostupné na internete (španielsky): http://www.forumlibertas.com/frontend/forumlibertas/noticia.php?id_noticia=337

Pastoračný a evanjelizačný plán katolíckej cirkvi na Slovensku 2001 – 2006. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001. ISBN 80-7165-310-1.

Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2013. I. vyd. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2007. ISBN 978-80-7162-695-4.

PAVOL VI. *Evangelii Nuntiandi*. 3. vyd. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1999. ISBN 80-71621-266-4.

PEYRET, R. *Marthe Robin*. 1. vyd. Bratislava: Lúč, 1993. ISBN 80-7114-101-1.

Posolstvo Svätého Otca Benedikta XVI. k 14. svetovému dňu chorých. [online]. [cit. 20. 2. 2014]. Dostupné na internete: <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/posolstvo-chorym-2006>

Posolstvo Svätého Otca Benedikta XVI. k 15. svetovému dňu chorých. [online].
[cit. 20. 2. 2014]. Dostupné na internete: <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/posolstvo-chorym-2007>

Posolstvo Svätého Otca Benedikta XVI. k 16. svetovému dňu chorých. [online].
[cit. 20. 2. 2014]. Dostupné na internete: <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/posolstvo-chorym-2008>

Posolstvo Svätého Otca Benedikta XVI. k 19. svetovému dňu chorých. [online].
[cit. 11. 3. 2014]. Dostupné na internete: <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/posolstvo-chorym-2011>

Prognóza vývoja obyvateľstva SR do roku 2050. [online]. [cit. 5. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/prognoza2050vdc2.pdf>

PRONZATO, A. *Staroba vek nádeje.* Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2006. ISBN 80-7162-629-5.

Prvé vybrané definitívne výsledky Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011. [online]. [cit. 5. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=44035>

RATZINGER, J. *Úvod do kresťanství.* Brno: Petrov, 1991. ISBN 80-85247-13-5.

RÖSSLER, M. *Když začíná večer.* 1. vyd. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-118-0.

Rozhovor s poslankyňou Françoise Castex. [online]. [cit. 25. 2. 2014]. Dostupné na internete: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20080414FCS26499+0+DOC+XML+V0//SK#title4>

RUPNIK, M. I. *Krása jako východisko.* In: ŠPIDLÍK, T. RUPNIK, M. I. CAMPATELLI, M. TENACE, M. ŽUST, M. *Nové cesty pastorální teologie – Krása jako východisko.* Olomouc: Refugium Velehrad – Roma s.r.o., 2008, s. 573 – 596. ISBN 978-80-8675-97-1.

RUPNÍK, M. I. *Spirituální četba.* In: In: ŠPIDLÍK, T. RUPNIK, M. I. CAMPATELLI, M. TENACE, M. ŽUST, M. *Nové cesty pastorální teologie – Krása jako východisko.* Olomouc: Refugium Velehrad – Roma s.r.o., 2008, s. 71 - 190. ISBN 978-80-8675-97-1.

Sacramento de la unción. [online]. [cit. 28. 2. 2014]. Dostupné na internete (španielsky): <http://www.sacramentos.org/sacramentos0056.pdf>

SASTRE, J. *Valores y contravalores de la cultura postmoderna en base a un discernimiento.* In: *La respuesta exige un exodo.* Salamanca: CEME, 1993, s. 13 – 25. ISBN 84-7349-075-4.

SCHÖNBORN, Ch. *Eucharistie, obráčení a smíření.* In: *Eucharistie srdce církve.* Vydalo biskupství královohradecké, 2001, s. 38 - 47.

STINISSEN, W. *Věčnost uprostřed času.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004. ISBN 80-7192-437-7.

SV. AUGUSTÍN, *Vyznania*. 4. vyd. Bratislava: Lúč, 1997. ISBN 80-7114-185-2.

SV. HIERONYM, *Comm. in Is., Prol.*: PL 24,17; In: Dokumenty II. Vatikánskeho koncilu, *Dei Verbum*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2008, 25.

Sväté Písmo. 4. vyd. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2001. ISBN 80-7162-281-8.

Sviatosť zmierenia témou generálnej audiencie Svätého Otca Františka. [online]. [cit. 2.3.2014]. Dostupné na internete:
<http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20140219030>

ŠPIDLÍK, T. *Člověk, agapická osoba*. In: ŠPIDLÍK, T. RUPNIK, M. I. CAMPATELLI, M. TENACE, M. ŽUST, M. *Nové cesty pastorální teologie – Krása jako východisko*. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma s.r.o., 2008, s. 181 - 352. ISBN 978-80-86715-97-1.

ŠTEFKO, A. *Dôstojnosť človeka v starobe, chorobe a zomieraní*. 1. vyd. Trnava: Dobrá kniha, 2003. ISBN 80-7141-429-8.

TERTULIÁN, *Apologeticus*, 50,13: PL 1,534. In: JÁN PAVOL II. *Novo millennio ineunte*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2001, 41.

URBAN, J. *Duchovní slovo pro dnes a zítra*. Strojopis.

ŽUST, M. *Náboženská a duchovní zkušenost*. In: ŠPIDLÍK, T. RUPNIK, M. I. CAMPATELLI, M. TENACE, M. ŽUST, M. *Nové cesty pastorální teologie – Krása jako východisko*. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma s.r.o., 2008, s. 385 - 410. ISBN 978-80-86715-97-1. 394.